

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему **«ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ КУРАТОРА СТУДЕНТСЬКОЇ
ГРУПИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ»**

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0112
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»
освітньо-професійної програми
«Педагогіка вищої школи» Д. І. Булава

Керівник професор кафедри педагогіки та
психології освітньої діяльності, професор,
д.пед.н. _____ О. В. Пономаренко

Рецензент завідувач кафедри педагогіки та
психології освітньої діяльності, професор,
д.пед.н. _____ О. І. Іваницький

Запоріжжя

2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра педагогіки та психології освітньої діяльності
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма «Педагогіка вищої школи»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« ____ » _____ 2023 р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Булаві Дмитру Ігоровичу

1. Тема роботи: «Особливості діяльності куратора студентської групи у закладі вищої освіти»

керівник роботи Пономаренко О. В., д. пед. н., професор
затверджена наказом ЗНУ від «29» вересня 2023 року № 1505-с

2. Строк подання студентом роботи: _____

3. Вихідні дані до роботи: наліз, синтез, порівняння філософської, соціологічної та психолого-педагогічної літератури

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) проаналізувати особливості професійної діяльності куратора студентської групи у закладі вищої освіти; розглянути роль куратора у вихованні студентської молоді; визначити зміст, форми і методи виховної роботи куратора зі студентами; експериментально дослідити особливості діяльності куратора студентської групи у закладі вищої освіти.

5. Перелік графічного матеріалу: рисунок «Види діяльності куратора студентської групи»; 3 таблиці з результатами дослідження.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Пономаренко О.В.	24.11.22 р.	24.11.22 р.
Розділ 1	Пономаренко О.В.	11.01.23 р.	11.01.23 р.
Розділ 2	Пономаренко О.В.	12.05.23 р.	12.05.23 р.
Висновки	Пономаренко О.В.	10.10.23 р.	10.10.23 р.

7. Дата видачі завдання: _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	листопад	виконано
2	Написання вступу	грудень	виконано
3	Написання розділу 1	лютий-квітень	виконано
4	Написання розділу 2	травень-вересень	виконано
5	Написання висновків та додатку	жовтень	виконано
6	Оформлення роботи	жовтень	виконано
7	Рецензування	листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студент _____ Булава Д. І.

Керівник роботи _____ Пономаренко О. В.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Козич І. В.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 60 с., 1 рисунок, 3 таблиці, 42 джерела, 1 додаток.

Мета дослідження: визначити зміст і форми діяльності куратора студентської групи у закладі вищої освіти.

Об'єкт дослідження: професійна діяльність куратора студентської групи.

Предмет дослідження: особливості діяльності куратора студентської групи у закладі вищої освіти.

Для розв'язання поставлених завдань використовувався комплекс методів дослідження: теоретичні: аналіз, синтез, порівняння філософської, соціологічної та психолого-педагогічної літератури; емпіричні: педагогічне спостереження, бесіда, опитування, анкетування.

Теоретичне значення дослідження полягає у всебічному теоретичному аналізі змісту, форм та методів діяльності куратора студентської групи у закладі вищої освіти.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що матеріали роботи можуть бути використані кураторами студентських груп, заступниками деканів з виховної роботи, провідними фахівцями виховних відділів закладів вищої освіти.

ВИХОВАННЯ, КУРАТОР, НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС, АДАПТАЦІЯ, ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ, СОЦІАЛІЗАЦІЯ, СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ.

SUMMARY

Bulava D. I. Peculiarities of the Activities of the Curator of a Student Group in a Higher Education Institution.

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, findings, a list of references (42 items).

The process of reforming the higher education system, which is taking place now in the context of the integration of Ukraine into the European educational space, leads to the need to rethink the role of future specialists. Higher education in Ukraine should meet both the process of preparation for the social order of society and the individual needs of each specialist.

Reforming pedagogical science covers many of its sides and, first of all, requires radical changes in the theories and practice of professional training of specialists for higher education institutions. The level of research of the mentioned problem is characterized by an increase in recent years of interest in improving not the general system of professional training of a curator, but the development and improvement of pedagogical technologies that would contribute to the improvement of individual characterological qualities of a specialist.

The purpose of the study: to determine the content and forms of activities of the curator of a student group in a higher education institution.

The research tasks:

- 1) to analyze the peculiarities of the professional activity of the curator of a student group in a higher education institution;
- 2) consider the role of the curator in the education of student youth;
- 3) determine the content, forms and methods of the curator's educational work with students;
- 4) to experimentally investigate the peculiarities of the activity of the curator of a student group in a higher education institution.

Object of research: professional activities of the curator of the student group.

The subject of the study: peculiarities of the activities of the curator of a student group in a higher education institution.

Part 1 “Theoretical foundations of the activity of the curator of a student group in a higher education institution” the conceptual approach to the organizational and educational work of the curator is considered, the peculiarities of the professional activity of the curator of a student group in a higher education institution are highlighted, the role of the curator in the education of student youth is revealed.

Part 2 “An experimental study of the peculiarities of the activities of the curator of a student group in a higher education institution” the content, forms and methods of the curator's educational work with students were defined, research was conducted and its results were analysed.

Work materials can be used by curators of student groups, deputy deans for educational work, leading specialists of educational departments of higher education institutions.

Keywords: education, curator, educational process, adaptation, professional and pedagogical activities, socialization, socialization of personality.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичні основи діяльності куратора студентської групи у закладі вищої освіти.....	11
1.1. Концептуальний підхід до організаційно-виховної роботи куратора.....	11
1.2. Особливості професійної діяльності куратора студентської групи у закладі вищої освіти.....	20
1.3. Роль куратора у вихованні студентської молоді.....	32
Розділ 2. Експериментальне дослідження особливостей діяльності куратора студентської групи у закладі вищої освіти.....	39
2.1. Зміст, форми і методи виховної роботи куратора зі студентами.....	39
2.2. Організація проведення експериментального дослідження.....	49
2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження.....	55
Висновки.....	65
Список використаних джерел.....	68
Додаток.....	72

ВСТУП

Процес реформування системи вищої освіти, які відбуваються зараз в контексті інтеграції України до Європейського освітнього простору, приводять до необхідності переосмислення ролі майбутніх спеціалістів. Вища освіта України повинна відповідати як процесу підготовки соціальному замовленню суспільства, так і індивідуальним потребам кожного фахівця.

Реформування педагогічної науки охоплює чимало її сторін і в першу чергу вимагає радикальних змін теорій та практики професійної підготовки фахівців для закладів вищої освіти.

Рівень дослідження названої проблеми характеризується підвищенням в останні роки інтересу до удосконалення не загальної системи професійної підготовки куратора, а розробки і вдосконалення педагогічних технологій, які б сприяли поліпшенню окремих характерологічних якостей спеціаліста.

Слід зазначити, що питання організації діяльності куратора академічної групи не є новими. Про актуальність досліджуваної проблеми свідчать публікації у періодичних виданнях. Оптимізація роботи в студентській групі розглядали В. Агеев, У. Бенніс, І. Бойко, І. Булах, Л. Долинська, Т. Куриленко, Н. Осипова, К. Рудестам та ін. Теоретичні та практичні аспекти роботи кураторів щодо адаптації студентів першого курсу в умовах закладу вищої освіти вивчалися Т. Буяльською та М. Прищак. Роль куратора групи в організації навчально-виховного процесу була розглянута Л. Матвійшин. У статті С. Гури здійснено аналіз ролі куратора в адаптації майбутніх інженерів-педагогів. Проблема формування колективної свідомості студентів під керівництвом куратора групи була предметом дослідження С. Кузлякіної. Теоретичні аспекти виховної роботи куратора студентської групи були предметом дослідження Р. Марченко.

Основною сферою діяльності куратора є організація взаємодії в студентському оточенні, що потребує від нього не лише здатності бути хорошим

фахівцем своєї справи, але й володіти високим рівнем професійної культури.

Головна мета діяльності куратора – створення умов для саморозвитку особистості. Складовими цієї мети є підтримка, посилення надії, стимулювання студентів до розвитку їх здібностей, знань та умінь. Куратор повинен вміти аналізувати, прогнозувати процес соціалізації особистості і, якщо потрібно, зменшувати негативні наслідки соціальних умов.

Аналіз практики робіт кураторів свідчить про потребу їх спеціальної підготовки надання їм знань з педагогіки виховання. Професійна культура куратора ще й досі не стала предметом уваги науковців, хоча деякі аспекти цієї проблеми уже висвітлювалися в дослідженнях.

Результати педагогічних досліджень не дозволяють простежити за особливостями процесу формування професійної культури куратора, що свідчить про наявність недоліків у системі спеціальної підготовки фахівців для діяльності у виховній сфері навчальних закладів.

Таким чином, враховуючи, що реалізація завдань виховання у студентських групах здійснюється через інститут кураторства, а діяльність куратора потребує вдосконалює, нами визначена тема магістерської роботи: «Особливості діяльності куратора студентської групи у закладі вищої освіти».

Мета дослідження: визначити зміст і форми діяльності куратора студентської групи у закладі вищої освіти.

Об'єкт дослідження: професійна діяльність куратора студентської групи.

Предмет дослідження: особливості діяльності куратора студентської групи у закладі вищої освіти.

Відповідно до мети були поставлені такі **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати особливості професійної діяльності куратора студентської групи у закладі вищої освіти.
2. Розглянути роль куратора у вихованні студентської молоді.
3. Визначити зміст, форми і методи виховної роботи куратора зі студентами.
4. Експериментально дослідити особливості діяльності куратора

студентської групи у закладі вищої освіти.

Для розв'язання поставлених завдань використовувався комплекс **методів дослідження:**

- теоретичні: аналіз, синтез, порівняння філософської, соціологічної та психолого-педагогічної літератури;

- емпіричні: педагогічне спостереження, бесіда, опитування, анкетування.

Теоретичне значення дослідження полягає у всебічному теоретичному аналізі змісту, форм та методів діяльності куратора студентської групи у закладі вищої освіти.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що матеріали роботи можуть бути використані кураторами студентських груп, заступниками деканів з виховної роботи, провідними фахівцями виховних відділів закладів вищої освіти.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ КУРАТОРА СТУДЕНТСЬКОЇ ГРУПИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Концептуальний підхід до організаційно-виховної роботи куратора

Відродження національної культури і самобутності вищої школи є надзвичайно важливою проблемою педагогічної науки в умовах переходу до ринкової економіки і розбудови державності. Це пояснюється тим, що саме у вищій школі формується майбутнє нації, її суспільний і культурний генофонд, які, в свою чергу, виступають надійним чинником утвердження прогресивного в розвитку продуктивних сил, удосконалення людських стосунків.

Вища школа, беручи активну участь у вдосконаленні виробничих сил, створенні об'єкта суспільства з ринковою економікою, здійснює істотний вплив на темпи, якість і засоби реалізації соціальної і економічної політики оновлення України. Цей вплив конкретно відображається в кадровому забезпеченні соціально-економічного, науково-технічного і культурного прогресу, підвищенні культури управління і виробництва, ефективності наукових досліджень, в розвитку відповідального ставлення до праці, в підвищенні рівня освіти і кваліфікації, в рості творчої активності і духовних потреб.

Щоб внесок вищої школи у кадрове забезпечення перебудови був дійовим і впливовим, необхідно здійснити впровадження нових соціальних установок в теорію і практику виховання сучасного спеціаліста.

Сьогоднішні студенти – це майбутні працівники керівних структур, державні діячі, фахівці в галузях ринкової економіки, носії інтелектуального потенціалу XXI століття, творці нових здобутків національної культури. Для того, щоб вони виправдали своє високе покликання, необхідне реформування вузівського життя, докорінне поліпшення виховного процесу. Глибокого

переосмислення потребують мета і завдання виховного впливу на студентську молодь, провідні теоретико-методологічні принципи, зміст та форми організації виховної діяльності закладів вищої освіти, зокрема, усіх їх підрозділів та структур.

Головним завданням вищої школи сьогодні є виховання нової людини, фахівця, здатного створювати найновітнішу техніку і технології, розвиток його професійної культури, формування в молоді соціальної активності, чітких громадянських позицій, національних і загальнолюдських духовних і моральних цінностей. Ці чинники і визначили основні напрямки діяльності куратора у закладі вищої освіти. Перед ректоратами у ЗВО постала нагальна проблема необхідності розробки науково-теоретичної і методичної основи оновлення системи громадянського виховання студентства, метою якого є формування в молоді національних і громадянських цінностей. Це відображено в «Концепції організаційно-виховної роботи серед студентів».

Методологічною основою її є державні документи та постанови, Конституція України. Під сутністю виховання розуміється завдання виховати людину, що має певні права і обов'язки, шанує традиції свого народу, дотримується норм, прийнятих у даному суспільстві, тобто справжнього громадянина і патріота. Адже всі державні і суспільні інститути, мораль, право, врешті-решт ідеологія країни спрямовані на посилення економічного, політичного, морального зростання країни, досягти чого можна лише в поєднанні з вихованням свідомості громадян.

Концепцією передбачено здійснення поступового реформування освіти і виховання, а саме

- розробити теоретико-методологічну базу навчально-виховного процесу і вважати її першочерговою;
- поєднати духовний розвиток особистості з розвитком фізичного і морального здоров'я;
- створити механізми поєднання теоретичних положень з практикою виховання;

- окреслити базові поняття виховної роботи в університеті [13].

У документі чітко визначаються принципи, ідеали, мета і завдання виховання. Водночас підкреслено, що ідеалом виховання є гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна людина, котра наділена громадянською відповідальністю, високими духовними якостями, патріотичним почуттям, обізнана і послуговується кращими надбаннями української та світової культури, здатна до самовдосконалення і саморозвитку.

В концепції окреслено і головну мету виховання студентства у вищій школі, яка полягає в набутті молодим поколінням соціального досвіду, успадкуванні духовних надбань українського народу, формуванні у молоді, незалежно від національної приналежності, рис громадянина України, розвиненої духовності, правової, естетичної, екологічної культури [13].

Мета виховання в нинішніх умовах реалізується через систему виховних завдань, важливими серед яких можна визначити такі.

- виховання у студентів розуміння високої цінності українського громадянства;
- забезпечення умов для самореалізації особистості відповідно до її природних здібностей, суспільних та власних інтересів;
- освоєння накопиченого людством знань в усіх сучасних галузях діяльності;
- виховання культури мислення і культури розумової діяльності, формування мовної культури;
- формування соціальної активності особистості;
- культивування кращих рис української ментальності - працелюбності, індивідуальної свободи, глибокого зв'язку з природою, толерантності, поваги до жінки, любові до рідної землі;
- спонукання студентів університету до активної протидії проявам аморальності, правопорушенням, бездуховності, антигромадській діяльності.

Організація, зміст, методи виховання студентської молоді базуються на принципах, які в перспективі мають координувати всю виховну роботу у

закладі вищої освіти:

1) Знання наукових основ фізичного, розумового, психічного, духовного, біосексуального становлення особистості. Врахування того, що характер переконань людини, спрямування волі залежить від її світогляду.

2) Виховання має здійснюватися з урахуванням синтезу специфічних рис індивідуального характеру й національного, що є наслідком органічного впливу на генофонд роду, природи, соціального середовища, мови, природи, пам'яті історії.

3) Орієнтир виховання – загальнолюдські ідеали добра, справедливості, рівності, свободи, демократії, честі.

4) Шляхом виховання слід розвивати глибоке розуміння прав людини, нації і держави, міжнаціональних відносин.

5) Обов'язкове навчання у закладі вищої освіти державною українською мовою, а також можливість вивчати мови етно- і національних меншин.

6) Демократизм виховання, гарантом якого виступає Конституція.

7) У вихованні мають бути гармонійними всі чинники формування характеру особистості; водночас має розвиватися її мислення, почуття й уявлення, фантазія і мрія, аналіз і синтез, знання та передбачення (прогноз).

8) Єдність виховання і навчання.

В Концепції окреслено основні напрямки виховної роботи, без яких неможлива реалізація основних завдань і принципів виховання. Серед них особливу увагу привертають такі: патріотичне, політичне, духовне, професійне, економічне, естетичне, громадянське, моральне, фізичне, сімейно-побутове, психологічне, екологічне виховання.

Ці напрямки мають самостійне теоретико-методологічне значення, але вони водночас тісно пов'язані між собою, доповнюють один одного і разом утворюють цілісну систему виховання.

Сьогодні гостро стоїть питання стосовно принципово нової якості підготовки спеціаліста до професійної діяльності. Вищим критерієм такої якості є категорія культури, котра в сучасних умовах переходу на ринкові

відносини набуває особливого змісту та значення з точки зору і економічного, і соціального, і духовного розвитку нашого суспільства. Головними критеріями професійної культури є універсальність, структурна впорядкованість, глибина та випереджальний рівень розвитку якостей та рис особистості, які задіяні в професійній діяльності.

В Концепції сформульовано критерії виховної роботи, які дозволяють визначати рівень вихованості студентів, а також вказано на об'єкт і суб'єкт виховної роботи в університеті [13].

Система організації виховної роботи диктує ректорату університету вимоги щодо створення і забезпечення найсприятливіших психолого-педагогічних умов для самовизначення і самоутвердження кожної молодої людини протягом усього періоду її навчання.

Для оцінки ефективності виховної роботи варто розробити модель стану виховання. Ця модель допоможе організаторам виховного процесу визначити періодичність замірів виховної роботи, визначити кількість і перелік актуальних показників, а також характер вимірювальних дій (аналіз правової поведінки, стосунки в академічних групах, показники навчання студентів, моральні, соціальні, фахові орієнтації тощо), це можливість отримати достовірні дані про стан вихованості студента і перспективи організації виховної роботи в цілому. Виміри стану виховної роботи забезпечують, в свою чергу, необхідний рівень управління виховним процесом в університеті. Для оцінки ефективності виховання слід урахувати кінцевий результат – соціальну зрілість випускника.

Тільки всебічно розвинені і виховані молоді фахівці зможуть бути їй справжньому корисними нашій державі й здатними на практиці втілювати реальність економічну, соціальну і культурну політику України в умовах її переходу до ринкових відносин у XXI столітті.

В історії педагогіки, в історії будь-якої науки XIX століття, висвітлювалися нові якості людини, що потребували певної уваги, координації і корекції у процесі її розвитку, щоб створити ідеал нової епохи. З цього приводу можна

зазначити, що «на відміну від інстинктивної біологічної програми діяльності тварин, діяльність людини спрямована здатністю психіки створювати ідеальні моделі, які будуть реалізовані в практичній діяльності. Необхідність створення таких моделей і призвела до формування особливого могутнього механізму – уяви, яка б перетворювала дійсність ідеально» [30]. У ході вивчення питання соціалізації молодого покоління варто знати та враховувати історичні висновки вчених щодо понять соціалізації взагалі.

Поняття «соціалізація» було вперше введено в наукову систему понять американським соціологом Ф.Гідінгсоном в кінці ІХ століття. Він тлумачив це поняття як «процес розвитку соціальної природи людини». І лише в середині ХХ століття цей термін набув офіційного статусу теоретичного поняття. З'являються різні підходи до цієї проблеми. Так, представники біохевіоризму і неохевіоризму (Б. Скінер, А. Бандура, В. Уолтерс та ін.) розглядають соціалізацію як процес соціального навчання. Представники школи символічного інтераціоналізму (Ч. Кулі, Дж. Мід) досліджують соціалізацію як результат соціальної взаємодії людей, а прихильники структурного функціоналізму (Т. Парсонс, Р. Мертон) сприймають соціалізацію як процес рольового тренування. Особливістю цих теорій є те, що соціалізація в них розглядається, як процес соціальної адаптації, пристосування особистості до середовища шляхом засвоєння заданих суспільством норм, правил тощо.

Водночас у працях дослідників було чимало важливих позицій, які можна використовувати в соціально-педагогічній діяльності. Зокрема, Ч. Кулі ввів поняття «первинна група» і розкрив її цінність у процесі формування особистості. При цьому соціалізацію він розглядав як результат соціальної взаємодії людей у певній групі. Відповідно до поглядів Т. Парсонса, індивід, включаючись в соціальну систему, шляхом інтернаціоналізації загальноприйнятих норм засвоює загальні цінності, в результаті чого дотримання загальноприйнятих стандартів стає частиною його мотиваційної структури, потребою.

У теорії К. Ушинського вперше розглядалася проблема виховання

особистості не з позицій оточення, із якого вона виходить, а з позицій знання науки про людину й анатомії, фізіології, патології, психології, логіки, історії та ін. Автор стверджував: «Якщо педагогіка хоче виховати людину в усіх аспектах, то вона має її знати в усіх аспектах» [18]. Послідовники К. Ушинського з успіхом експериментували і розвивали вітчизняну педагогіку, яка сприяла розвитку теоретичних основ оновлення форм і засобів морального виховання. Так, М. Драгоманов, Б. Грінченко, С. Русова внесли помітний вклад у розвиток теорії особистості, вимог до професій педагога, морального становлення юного покоління.

Видатний український педагог С. Русова вважала за потрібне «намагатися виробити з учня вільну людину, готову до реалізації гуманного ідеалу, що панує в громадянстві». Для забезпечення морального і інтелектуального розвитку молоді необхідно забезпечити соціальні засоби, бо молодь завжди формується під впливом того соціального оточення, в якому вони виростають [32].

Говорячи про педагогічну спадщину В. Сухомлинського, треба підкреслити його ідею проектування людини, головна мета якої проходить через виховання, всебічний розвиток особистості [34]. Його можна досягнути залученням її до різних видів діяльності, постійним і планомірним формуванням здібностей. Виховання гуманізму й людяності повинно стати головним чинником. Вони мають виявитися в таких якостях і рисах особистості, як талант доброти, потреба в служінні людям – радість самовіддачі.

У 30-х роках найбільш плідно ідеї соціалізації розробляли: С. Шацький, В. Шульгін, М. Крупеніна. Напрями, розвинені цими педагогами-новаторами, у першу чергу, С. Шацьким [19] про соціальну роль школи, заклали фундамент дослідження цілісного виховного процесу у мікросередовищі. Він сформулював одну з важливіших методичних позицій в розробці проблеми методів соціального виховання: цілі й методи взаємопов'язані між собою, як стратегія і тактика, і якими ми намагаємося виховувати життєрадісних і бадьорих дітей,

ми не маємо права вибирати тактику залякування, бо методи виховання, застосовувані щодо підлітка, багато в чому визначають його поведінку, коли він стане дорослим.

С. Шацький зацікавився тим колом питань, які сьогодні об'єднуються терміном «соціальна педагогіка». «З теоретичного боку, – писав він, – основним є питання про вплив середовища на дітей (роль факторів виховання), а з практичного боку нас цікавлять: структура, форми й методи спільної роботи з середовищем дорослих і середовищем дітей». В такій постановці теорія надзвичайно тісно пов'язана з практикою, створюючи основу соціальної педагогіки. Головним джерелом розвитку індивідуу він побачив не у вроджених якостях, не в генетично закладених інстинктах, а в соціальних умовах і відношеннях з оточуючим середовищем [19].

Перші наукові позиції щодо соціалізації з'явилися в кінці 60-х років ХХ століття. Соціалізація – це процес засвоєння соціальних норм і цінностей, процес входження в середовище.

Засвоєння ролей і функцій, які слідом за своїми попередниками повторює кожен окремий індивід протягом всієї історії формування і розвитку.

У ході вивчення соціалізації молодого покоління потрібно враховувати всі ці аспекти процесу. Це пояснюється тим, що підростаюче покоління, набуваючи соціального досвіду, водночас включається в багатогранні суспільні відносини. Зростає власна активність особистості, самостійність щодо вибору соціальних цінностей, середовища, якому віддається перевага, видів діяльності, що відіграє в сукупності істотну роль у процесі соціалізації.

У соціалізуючому процесі індивід не лише включається в систему суспільних відносин шляхом оволодіння необхідними соціально-типовими, соціально-значущими якостями, а це свідчить, що соціалізація – це ще й процес індивідуалізації особистості. Індивідуалізація є невід'ємною частиною соціалізації, оскільки, по-перше, не існує однакових процесів соціалізації, індивідуальний досвід кожної особистості є унікальним і неповторним. По-друге, у формуванні індивідуальності саме й полягає зміст соціалізації.

Таким чином, ми з'ясували, що соціалізація – це двусторонній взаємообумовлений процес взаємодії людини і соціального середовища, який передбачає її включення в систему суспільних відносин шляхом засвоєння як соціального досвіду, так і самостійного відтворення цих відносин, у ході яких формується унікальна, неповторна особистість.

З метою розкриття змісту процесу соціалізації ми маємо простежити співвідношення цього питання з поняттям «виховання» і «соціальний розвиток». Практика доводить, що соціалізацію не можна зводити до поняття «виховання» ні у вузькому, ні в широкому розумінні. Виховання передбачає перш за все, систему спрямованих впливів, за допомогою яких прагнуть сформувати в особистості певні риси і якості, завдяки яким людина долучається до культури і стає повноцінним членом суспільства. Таким чином, ми повинні вичленити особливості процесу соціалізації, які дозволяють відмежувати його від виховання:

- відносна стихійність цього процесу, яка характеризується не завжди передбаченим, цілеспрямованим впливом середовища (а виховання – це спрямований, послідовний процес);

- механічне засвоєння соціальних норм і цінностей, яке відбувається в результаті діяльності і спілкування особистості, її взаємодії з мікро- і макросередовищем;

- зростання в міру доросління самостійності особистості щодо вибору соціальних цінностей і орієнтирів, середовища спілкування, якому віддається перевага.

Отже, соціальне виховання молоді можна розуміти як об'єктивний і водночас керований процес взаємодії кількісних і якісних змін соціальних характеристик молодого покоління в ході його становлення як суб'єкта суспільного виробництва і суспільного життя. Соціалізація і соціальне виховання співпадають, але в них по-різному розставляють акценти: на активності особистості більш виразно представлено в ідеї розвитку, а в соціалізації в центрі уваги знаходяться соціальне середовище і його вплив на

особистість.

Таким чином, концептуальний підхід до організаційно-виховної роботи куратора ґрунтується на основних положеннях Концепції виховання і сучасних особливостях соціалізації молоді.

1.2. Особливості професійної діяльності куратора студентської групи у закладі вищої освіти

Професійна діяльність куратора у закладі вищої освіти обумовлена двобічним характером педагогічної роботи.

Поняття «навчально-виховна» діяльність містить в собі два аспекти: «навчальна» – вбирає в себе все те, що пов'язано з навчанням особистості, з організацією процесу передачі знань, вмінь й навичок від викладача до вихованців; «виховна» – все те, що пов'язане з соціалізацією особистості.

В педагогіці виховання, як напрямок професійної діяльності педагога, розуміють як процес передачі соціального досвіду від старших поколінь молодшим.

Поняття «професійно-педагогічна» діяльність включає в себе особливості поведінки особистості у професійному середовищі, у взаємодії з різними соціальними інститутами, включає в себе соціально-психологічний клімат середовища, і природні, соціокультурні та економічні умови, звичаї й традиції стосовно тієї групи де навчається учень.

Як вважає О. Киричук, куратор у ЗВО виконує діяльність, яка пов'язана з організацією взаємодії студентів у закладі вищої освіти [4].

Аналіз взаємодії особистості та її соціального оточення вимагає глибшого вивчення впливу соціальних факторів на поведінку й самосвідомість особистості в системі суспільних відносин, макро- та мікросередовищі. У широкому розумінні поняття «соціалізація» використовується для визначення процесу, в якому людська істота з певними біологічними задатками набуває

властивостей, необхідних для життєдіяльності в суспільстві. Теорія соціалізації покликана визначити, під впливом яких соціальних факторів виникають та устанавлюються ті або інші особливості особистості, механізм цього процесу та його наслідки для суспільства. У вузькому розумінні соціалізація розглядається як процес, що забезпечує включення людини в ту чи іншу соціальну групу або спільноту. Формування людини як представника групи, тобто носія її цінностей, норм, установок, орієнтацій, передбачає вироблення в неї необхідних для цього властивостей та здібностей.

В. Галузинський, М. Євтух говорять, що соціалізація є одним із провідних процесів формування особистості. Цей процес здійснюється за допомогою соціальних механізмів, що забезпечують досягнення групових цілей [11].

Розглядаючи соціалізацію як результат засвоєння й активного відтворення людиною соціального досвіду, можна виділити два аспекти – типізацію та індивідуалізацію. Перший пов'язаний з формуванням типових для певної соціальної групи, спільноти властивостей особистості, стереотипів, еталонів, норм поведінки. У другому аспекті індивідуальність – не передумова соціалізації, а її підсумок. Розвиток людини розгортається в індивідуальних та конкретних умовах і ситуаціях, що характеризують життєвий шлях особистості. Засвоєння знань, що входять у суспільну свідомість, не може замінити людині її особистого життєвого досвіду.

Соціально-педагогічна діяльність виходить з накопичення міждисциплінарних контактів з соціальною педагогікою, соціологією освіти, соціологією виховання, педагогічною та соціальною психологією, психологією управління.

Але особливість полягає в гуманістичній спрямованості, єдності вимог і поваги до молоді, а відтак – співробітництво, співдружність, співтворчість дорослої професійно грамотної людини і особистості дитини. Вона осмислює закономірності і розробляє проекти і програми формування не лише і не стільки професійно-кадрового потенціалу, скільки людини як особистості, спеціаліста як особистості.

Організація педагогічної діяльності здійснюється на основі певних принципів. Їх формування в класичній педагогіці відбувалося на основі розуміння поняття принципів, визначених філософською наукою, які характеризують досить велике коло явищ і обґрунтовані певні принципи та їх зміст.

Так, І. Мигович визначає принципи як «основоположні ідеї, правила, норми поведінки суб'єктів соціального захисту та підтримки, зумовлені закономірностями соціальних процесів...» [24].

В. Сидоров в основу принципів закладає психологічні механізми, розглядаючи їх як основні вихідні положення, що базуються на «ідеях гуманістичної психології, котра виходить з того, що людина як особистість повинна і хоче бути серйозно сприйнята в своїй готовності та бажанні жити в злагоді з іншими людьми і для реалізації своїх намірів потребує підтримки».

Ці визначення різняться за своїм змістом, тому спираючись на визначення принципів виховання, класичної педагогіки та беручи до уваги визначення принципів педагогічної роботи можна визначити принципи педагогічної діяльності як основні вимоги до змісту, організації та здійснення педагогічної діяльності.

До них слід віднести наступні принципи:

- соціально-політичні;
- психолого-педагогічні;
- організаційні;
- специфічні принципи педагогічної діяльності.

В соціально-політичних принципах містяться основні вимоги, що обумовлюють залежність змісту педагогічної діяльності від соціальної політики держави стосовно дітей та молоді. Це принцип законності та прав людини, основне призначення якого полягає в забезпеченні державою та відповідними соціальними інститутами реалізації положень документів стосовно прав людини, ратифікованих нашою державою.

Принцип державного підходу до завдань, що реалізуються в педагогічній

діяльності, підкреслює активну роль держави в постановці пріоритетних завдань та організації соціального виховання.

Принцип зв'язку змісту і форми педагогічної діяльності з конкретними умовами життєдіяльності особистості чи соціальної групи має за мету адресну організацію допомоги та підтримки, обумовлену соціально-економічними, соціально-політичними та соціокультурними умовами макро- та мікросередовища об'єкта соціально-педагогічної діяльності.

Педагогічні принципи підкреслюють пріоритети особистості в педагогічній діяльності. Провідним є принцип сприяння самореалізації молоді у всіх сферах їх життєдіяльності. Він забезпечує здійснення соціального виховання як створення умов для саморозвитку особистості в трьох автономних і в той же час взаємопов'язаних сферах: освіті, організації соціального досвіду через участь особистості в діяльності навчально-виховної роботи, громадських організацій, індивідуальній допомозі [2].

Принципи диференційованого та індивідуального підходу до об'єктів педагогічної діяльності базується на відповідних принципах педагогіки. Його сутність в соціально-педагогічній діяльності полягає в тому, що життєві проблеми, потреби однієї людини потрібно віддиференціювати до певної групи подібних явищ. Проте здійснення соціально-технологічних процедур відбувається з урахуванням індивідуальних характеристик особистості, бо, як зазначив К. Ушинський «вихователь повинен прагнути пізнавати людину, якою вона є в дійсності, з усіма її буденними, дрібними нуждами і з усіма її великими духовними вимогами. Вихователь повинен знати людину в родині, у суспільстві, серед народу, серед людства і наодинці зі своєю совістю» [37].

Принцип цілеспрямованості полягає в тому, що куратор повинен цілеспрямовано досягти професійної мети, впливаючи на свідомість, почуття, волю, вчинки людей. Не можна залишати вирішення проблеми на півдорозі, не довівши справу до кінця, оскільки тоді діяльність не може бути реалізована повністю.

Розглянемо принцип системності.

Професійно-педагогічна діяльність завжди виступає як певний планомірний процес, що вимагає єдності форм, засобів, прийомів, вирішення професійних завдань. Він заперечує епізодичності, фрагментальності, хаотичності під час роботи щодо вирішення індивідуально-групових проблем.

Обґрунтуємо організаційні принципи.

Принцип компетентності кадрів перш за все підкреслює обов'язковість професійної підготовки спеціалістів. Це забезпечує знання психології, соціальної педагогіки, менеджменту та інших дисциплін, що виступають підґрунтям фахової обізнаності куратора. Ці знання дозволяють правильно діяти в конкретній ситуації, обираючи відповідні оптимальні технології.

Принцип інтеграції забезпечує координацію діяльності державних, громадських та інших організацій стосовно вирішення педагогічних проблем.

Принцип контролю та перевірки виконання вимагає контролю його регулярності, об'єктивності, формування практичних рекомендацій по усуненню недоліків.

Специфічні принципи.

Принцип гуманізму є стрижневим у всій педагогічній діяльності. Він має на меті здійснення педагогічної діяльності на засадах альтруїзму, емпатії, людяності, прийняття особистості з усіма її позитивним та негативним.

Принцип незалежності означає, що об'єктами соціально-педагогічній діяльності є всі, хто потребує допомоги та підтримки.

Принцип опори на потенційні можливості людини підкреслює активну роль особистості в вирішенні власних проблем, самостійно знаходити вихід із складних ситуацій та приймати адекватне рішення.

Принцип максимізації соціальних ресурсів виходить з того, що кожна держава виділяє певну кількість коштів на реалізацію соціальної політики.

Таким чином, для якісних результатів педагогічної діяльності велику роль відіграють професійно грамотні спеціалісти і особистості. Таким повинен бути куратор студентських колективів.

Педагогічна робота кураторів в студентських колективах виконує роль

своєрідного соціального локатора, який визначає реальні наслідки соціального досвіду, його життєвості і ефективності.

Реалізувати сьгоднішні потреби в педагогічній роботі куратора допомагають професійно якісні характеристики. У зв'язку з цим, заслуговують на увагу деякі аспекти цінностей не лише особистості, але й професійної діяльності куратора, що свідчить про їх взаємодію і єдність.

Взявши за основу характерні потреби особистості, її гуманістичний смисл, можна назвати такі групи цінностей, якими повинен володіти куратор студентських груп у педагогічній діяльності:

- цінності, які відображають специфіку професійної діяльності, альтруїстичного характеру (допомога іншому);
- цінності етичної відповідальності перед професією (захист гідності і цілісності своєї професії, дотримання і примноження етичних принципів, норм, знань, які постійно знаходяться в процесі розвитку і збагачення);
- цінності, пов'язанні з потребами самореалізації, самоствердження і самовдосконалення особистості куратора і досягнення професіоналізму діяльності.

Структурний і якісний аналіз цінностей педагогічної роботи як професійної діяльності виявляє їх комплексний характер, гуманістичну природу і сутність. Якраз гуманістичний ідеал – самоцінність особистості – визначає зміст і призначення цієї діяльності, а її цінності тією чи іншою мірою відображають визнання гармонії суспільних і особистих інтересів, пріоритету загальнолюдських цінностей (істина, здоров'я, мир, милосердя, добро, допомога). У зв'язку з цим основними завданням педагогічної роботи є налагодження балансу між відповідальністю суспільства перед особистістю і особистістю перед суспільством.

Головною особливістю педагогічної роботи, на думку О. Мороза, є вміння куратора визначити проблеми та потреби на різних рівнях: індивідуальному, міжособистісному і суспільному [26].

Коли брати до уваги досвід педагогічної роботи за кордоном, то треба

відмітити істотну роль різних підходів та методів практичної роботи. Представники «діагностичної» школи роблять акцент на діагностиці (при чому оцінка особистості мала надзвичайне значення, більше, ніж оцінка соціальної ситуації, оточення, середовища). Представники «функціональної» школи акцентують увагу на процесі надання допомоги, вважаючи, що молода людина внутрішньо завжди прагне до чогось позитивного і перебуває у стані зростання і розвитку. Вони наголошують на значенні соціального оточення, культурних і економічних факторів, які сприяють чи ускладнюють цей процес. Не можна на пряму пізнати «Я» іншої людини, спочатку потрібно налагодити такі відносини, при яких молода людина може розкритися. Це потребує від куратора хорошого знання себе.

Таким чином, результатом педагогічної роботи вважається «поліпшення функціонування молоді особистості учня і її кращу адаптацію до умов соціального середовища» [24]; «забезпечення сприятливих змін у житті молоді людини» (Г. Бендер); «наближення зміни гостроти різних проблем, які з'являються в житті людини», як засоби досягнення визначених цілей пропонуються: «Свобода, розвиток і зміни»; «Різні методи здійснення соціальних змін» [31]; «Зміна умов життя і способів життя людини» [12].

Можна зробити висновок: мета професійно-педагогічної роботи куратора – це сприяння молоді успішно вирішувати проблеми соціалізації. Засоби досягнення цієї мети – вивільнення і розвиток ресурсів людини і її соціального оточення, здійснення необхідних соціальних змін.

Адаптація людини до соціального середовища відбувається шляхом «вростання» дитини у соціальне середовище, її соціалізації. При зміні соціальних умов, в яких відбувалась соціалізація, людина виявляється неадаптованою в різних планах, починаючи від сприйняття соціальних подій і закінчуючи ціннісними орієнтаціями [29]. Таким чином, соціально зумовлена життєва криза особистості, виникає як наслідок порушення гармонії стосунків у системі «особистість – суспільство» та «громадянин – держава». Криза виникає наслідком порушення адаптації людини до суспільства.

Щоб казати про методика формування соціально активної особистості треба знати природу соціального впливу на появу й динаміку життєвої кризи особистості. Основним шляхом профілактики соціально зумовленої життєвої кризи особистості можна вважати формування у юнацькому віці готовності до пошуку інноваційного засобу виходу із кризи, навичок психоемоційної саморегуляції, соціальної орієнтованості.

Вважається, що найбільш ефективною психопрофілактика буде тоді, коли вдається підготувати до її здійснення самих учнів. В основу такої підготовки закладено:

- виховання правильних уявлень про соціальні мотиви, що дає можливість вести себе на основі розуміння обставин;
- пізнання власних можливостей і попередження перенапруги;
- виховання навичок реагування тільки на реальні події, а не на уявні неприємності;
- використання в процесі реагування своїх найпродуктивніших властивостей характеру;
- уникання найважчих обставин життя;
- використання механізмів компенсації для пом'якшення наявних характерів і недоліків;
- вироблення навичок тимчасової релаксації, відволікання від психотравмуючої ситуації.

Цими питаннями повинен займатися куратор, який стає цілий набір знань з цього приводу. Життєва позиція кураторів, їх власна громадянська активність – перша умова здійснення психопрофілактики соціально зумовлених життєвих криз особистості. Ця робота куратора спільно з психологом здійснює і профілактику, і її послідовну корекцію криз. Справжній громадянин відчуває потребу втручатися в життя і бути в ньому. Попередити життєві кризи особистості неможливо, якщо не допомогти людині ще у ранньому юнацькому віці включитись в суспільну роботу, сформувати свідоме ставлення до громадського обов'язку, виробити активну життєву позицію. Головними

чинниками формування та розвитку особистості є спадковість, соціальне довкілля та виховання у широкому розумінні цього слова.

Як свідчать численні психолого-педагогічні дослідження, кожна людина наділена багатьма задатками, які за сприятливих умов можуть перерости у здібності до лідерства. Протилежна не лідерська, а конформістська орієнтація дозволяє багатьом молодим людям простіше вирішувати свої проблеми, пов'язані із соціальним самовизначенням, але робить їх вразливими у час соціальних змін. Наша моральна проблема – це байдужість людини до самого себе, вона полягає в тому, що ми втратили почуття значущості й унікальності індивіда, перетворили себе на засіб зовнішніх цілей, ставимося до себе, як до товарів. Щоб вирішувати такі проблеми, потрібно вивчати умови роботи конкретного закладу вищої освіти та роль представників соціально-виховної діяльності (кураторів).

Враховуючи умови роботи закладу вищої освіти, основними напрямками соціально-виховної роботи куратора в групах є: формування національної свідомості, любові до рідної землі, народу; утвердження принципів загальнолюдської моралі; формування творчої працелюбної особистості; забезпечення високої художньо-естетичної культури особистості майбутнього вчителя та вихователя; формування екологічної культури людини, гармонії її взаємин із природою; забезпечення повноцінного фізичного розвитку молоді, охорони та зміцнення здоров'я; робота з обдарованими студентами; робота з батьками учнів; розвиток студентського самоврядування; робота зі студентами у гуртожитку.

Виходячи з цих напрямків, основними завданнями є:

- виховувати особистість студента у контексті народної духовності, формувати національну свідомість.
- виховувати активну самостійну особистість.
- сприяти утвердженню принципів людської моралі, правди, доброти, справедливості, милосердя, працелюбності та інших добродійностей.
- створити умови для забезпечення прояву загальної культури поведінки,

вільного розвитку особистості учня шляхом залучення до різних видів творчої діяльності.

- сприяти згуртованості студентського колективу в академічних групах.
- пропагандувати здоровий спосіб життя, профілактика алкоголізму, наркоманії, токсикоманії та паління.

Ці завдання кожен куратор студентської групи втілює індивідуально по своїй програмі і плану роботи. Результативність діяльність куратора спостерігається у поведінці вихованців, у їх сформованості поглядів та вчинків. Робота куратора поділяється за видами діяльності (рис. 1.1.).

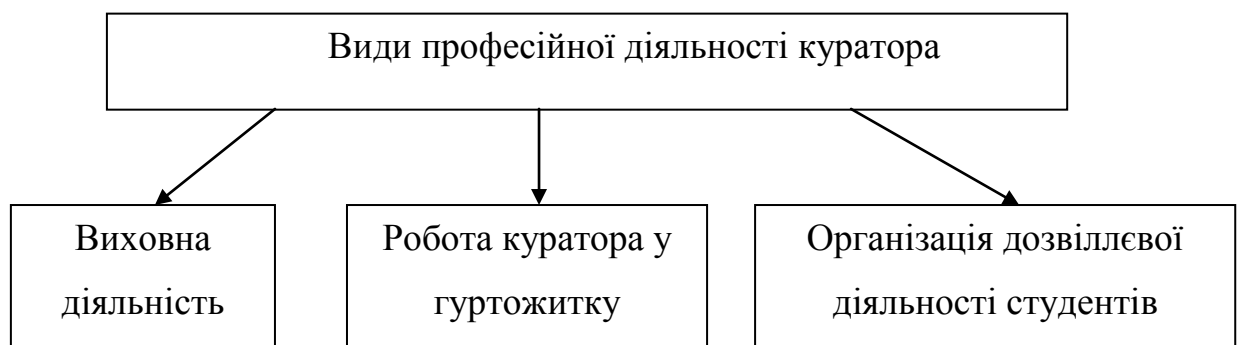

Рисунок 1.1. Види діяльності куратора студентської групи

Виховна діяльність посідає головне місце. Це проведення виховних заходів, в процесі яких студенти пізнають нову інформацію, пробують себе у своїх здібностях і фіксують себе відносно інших. Також куратори здійснюють соціально-виховну роботу у розробленні та проведенні тематичних виховних годин. Їх тематика дає можливість реалізувати соціально-виховні завдання. Робота зі студентами, що вимагають посиленої педагогічної уваги (профілактика наркоманії, моральної поведінки, правопорушень) займає багато часу, але є однією з найпотрібніших у соціально-виховній роботі куратора.

Професійна роль куратора передбачає сплав індивідуальних, особистісних, власне суб'єктивних якостей, адекватність яких сприяє успішному виконанню даних професійних обов'язків та впливає на стиль виконання ролі куратора.

Куратори можуть цілеспрямовано сприяти процесу культурного

зростання студентів, формуванню певного досвіду у різних ситуаціях. Не варто розуміти роботу куратора однобоко, як тільки інформуючу та контролюючу. У куратора багато функцій, але насамперед він наставник, а в сучасному сенсі – менеджер, тобто той, хто використовує ресурси та внутрішній потенціал інших людей для досягнення конкретних цілей.

Відповідно до цілей і завдань, які визначають собі самі куратори, їх можна умовно розділити на кілька типів.

Куратор-«інформатор» – передбачає, що його єдиним завданням є своєчасна передача необхідної інформації студентам (про розклад, про якісь заходи тощо). Він вважає за потрібне вникати у життя групи, вважаючи студентів дорослими і самостійними.

Куратор-«організатор» – вважає за необхідне організувати життя групи за допомогою будь-яких позанавчальних заходів (вечори, походи в театр тощо) У свої обов'язки він також включає участь у виборах старости, відчуває відповідальність за міжособистісні конфлікти в групі, що відбуваються і намагається включатися у їх дозвіл.

Куратор-«психотерапевт» – дуже близько до серця приймає особисті проблеми студентів, готовий вислуховувати їхні одкровення, намагається допомогти порадою. Він дуже багато особистого часу витрачає на психологічну підтримку студентів, встановлює надто близькі контакти та ризикує емоційним виснаженням, оскільки цілодобово надано студентським проблемам.

Куратор-«батько» – бере він батьківську роль щодо студентів. Він надмірно їх контролює, нерідко позбавляє ініціативи. Вирішує сімейні та особисті справи студентів, але не з точки зору психологічної підтримки, а як контролюючий батько, який вимагає повного підпорядкування його рішенням. Найчастіше це люди старшої вікової категорії, і у відносинах зі студентами вони посилаються на свій життєвий досвід.

Куратор-«приятель» – зацікавлений у тому, чим живе студентська група, він намагається брати участь у багатьох групових заходах. Студенти приймають куратора як члена групи, він користується повагою, але нерідко не

вистачає необхідної дистанції у тому, щоб у необхідних випадках пред'явити вимоги. Найчастіше до цього кураторів належать молоді викладачі чи аспіранти, виконують цю роль.

Куратор-«безтурботний студент» – не вважає за необхідне виконувати будь-які обов'язки, нечітко представляє коло своїх завдань. Він лише формально вважається куратором, нерідко навіть не уявляючи студентську групу.

Куратор-«адміністратор» – своїм основним завданням бачить інформування адміністрації про перепустки студентів, веде облік відвідуваності. Виконує переважно контролюючу функцію, але, на відміну куратора-батька, виконує її формально, без особистої зацікавленості і включеності у інтереси студентської групи [9].

Домінуючі риси кожного з типів виключають оптимальну реалізацію всіх необхідних функцій куратора та посилюють лише одну. Крім того, «психотерапевт» та «батько» втручаються в особисте життя студентів, що неприпустимо і викликає протест з їхнього боку щодо кураторства взагалі. «Безтурботний студент» зміцнює думку інших про те, що куратор – це «порожнє місце», і немає необхідності вводити його обов'язки.

Робота куратора як вид професійно-педагогічної діяльності має такі характеристики, як цілеспрямованість і мотивованість. Однак основною її характеристикою є продуктивність.

Отже спостерігаємо, що особливості професійної діяльності куратора у вищій школі обумовлені трьома основними видами: виховною діяльністю, роботою куратора у гуртожитку і організацією дозвіллевої діяльності студентів. Куратор у вищій школі організує взаємодію студентів, сприяє реалізації всіх складових студентської молоді, вивчає вплив сучасних тенденцій розвитку суспільства на поведінку і самосвідомість особистості студента. Головною особливістю педагогічної діяльності куратора є наявність вміння визначати проблеми і потреби студентів або студентської групи на індивідуальному, міжособистісному і суспільному рівнях.

1.3. Роль куратора у вихованні студентської молоді

Теоретичні аспекти наукової літератури розкривають деякі умови, необхідні для організації кураторської роботи у ЗВО. Вітчизняні вчені бачать головне призначення кураторства у формуванні професійно значущої культури студентів.

Кураторство відіграє найважливішу роль у формуванні компетенцій випускників у спектрі соціальних взаємодій. Діяльність кураторів сприяє розвитку наступних якостей: самоорганізації, взаємодії та самоврядування.

Розглядаючи студентську групу, з якою працює куратор, можна говорити про важливість верств колективу, де перший – це контакти між членами колективу, засновані на емоційній прийнятності чи неприйнятності, другий – опосередкування даних відносин спільно діяльністю, а третій – це ядро, у якому розвиваються відносини групи та приймаються єдині цілі групової діяльності. В освітній установі сполучним шаром колективу виступає куратор, завдання якого виступати в ролі вихователя, наставника, організатора та виконавця педагогічних справ протягом усього шляху студента в університеті [6].

Науковці бачать мету кураторства у вирішенні завдань виховання та особистісного розвитку. Серед основних виділяють: сприяння особистісному зростанню учнів; екологічне, міжнародне, громадянське, розумове, фізичне виховання; формування гуманних відносин суб'єктів освітнього процесу. Діяльність куратора підпорядкована загальним цілям навчання, виховання та розвитку особистості студента та студентської групи [1].

Педагогічними умови провадження діяльності куратора у ЗВО можна визначити:

- актуалізацію ціннісних відносин педагогічного колективу освітнього закладу до виховної роботи з студентами;
- закріплення норм діяльності спільноти кураторів у розроблюваній та реалізованій педагогічним колективом освітньої установи нормативно-організаційній базі;

- удосконалення професійно-педагогічної компетентності куратора за допомогою поєднання психолого-педагогічного спецкурсу, спеціально організованих рефлексивно-оцінних процедур та практичної діяльності зі студентами;

- створення та реалізація кураторами взаємозв'язку та взаємовпливу компонентів виховної системи у багатофункціональному та різноманітному виховному середовищі ЗВО.

Куратор є однією з ключових ланок у виховній системі ЗВО, знаходиться у безпосередньому близькому контакті зі студентами, як ніхто інший, знає все про студентську групу, якою курує. Куратор є сполучною ланкою між адміністрацією, педагогами та студентами. На думку студентів, куратор допомагає вирішити проблеми, пов'язані з успішністю, з викладачами, з однокурсниками, побутові ситуації в гуртожитку, адаптуватися у новому незнайомому середовищі першокурсникам.

Таким чином, куратор виконує багато важливих функцій. Вивчивши наукову літературу з цього питання, ми виокремлюємо такі функціональні напрями виховної кураторської діяльності:

1. Основною цільовою функцією куратора є відбір, систематичне коригування цілей та завдань, спрямованих на формування активної професійної позиції у студентів, уміння прогнозувати, передбачати всі ймовірності можливого результату вирішення проблемної ситуації, а також вміти оперативно відреагувати за необхідності.

2. Діагностично-корекційна функція, яка передбачає дослідження студентської особистості згідно з наявними методиками, що має враховувати інформацію, отриману від викладачів, які працюють зі студентами цієї групи; контроль успішності та відвідуваності студентами навчальних занять; корекцію, у разі такої необхідності, поведінки студентів, орієнтацію їх у здоровий спосіб життя.

3. Функція планування передбачає розробку, відповідно до поставлених цілей та завдань, певних виховних заходів; організацію та управління

студентською діяльністю, спрямованої на розвиток їх особистісних якостей, таких як моральність, професіоналізм; на формування та згуртування студентського колективу, а також на те, щоб постійно удосконалювати систему студентського самоврядування.

4. Стимулююча функція куратора полягає у створенні та формуванні умов для мотивації та активізації студентської діяльності (залучати студентів до участі у науково-практичних конференціях, олімпіадах, клубах, активно залучати до інститутського суспільного життя), у підтримці та організації спільних заходів, спрямованих на згуртування колективу), у заохоченні успіхів, досягнутих старанням і працею.

5. Прогностична функція куратора полягає у можливості передбачати проблемні ситуації, що виникають при організації процесу виховання, передбачати результат вирішення будь-якої проблеми та оперативно реагувати, якщо виникне така необхідність.

6. Інформативна функція полягає у своєчасному інформуванні студентів про навчальні та позанавчальні заходи; участі кураторів у різних методологічних конференціях та семінарах, що стосуються проблем підготовки студентів у вузах та обміну досвідом кураторської діяльності; активну участь у розробці різних методичних пропозицій щодо виховної роботи зі студентами, вивчення новинок психологічної та педагогічної наукової літератури, застосування діагностики та самоаналізу в процесі виховної роботи зі студентами [28].

У зв'язку із зміною пріоритетів у завданнях вузівського виховання студентів в умовах сучасних вузів створюються оптимальні умови для самореалізації та саморозвитку особистості учнів, відроджується інститут кураторства. Водночас нині відсутнє єдине для всіх вишів положення про кураторську діяльність. Це призводить до того, що кожен виш змушений самостійно розробляти «Положення про кураторську діяльність». Аналіз положень та сучасних публікацій дозволяє виділити такі ролі куратора: наставник, старший товариш, порадник, комунікатор, помічник, організатор,

керівник та вихователь.

Сам факт наявності та функціонування системи виховної роботи; стрункість, послідовність, наукова обґрунтованість та доцільність виховних заходів у навчальний та позанавчальний час; керованість цього процесу істотно впливають на формування особистості майбутнього педагога.

За результатами багатьох досліджень функціональні обов'язки куратора студентської групи великі та вимагають від нього високих інтелектуальних, професійних та морально-вольових якостей. Наставницька робота куратора потребує знань педагогіки та психології. Для ефективного спілкування зі студентами, для проведення профілактичної роботи куратору необхідно мати уявлення про сучасні субкультури, про політичні та соціальні проблеми суспільства, особливо молоді.

В основі діяльності куратора лежать інформативні, організаційні, комунікативні, контролюючі та творчі функції. Інформативна функція спрямована на доведення до студентів всієї необхідної інформації щодо організації навчання у закладі вищої освіти. Організаційна функція пов'язана із позанавчальною роботою, куратор коригує вільний час довірених йому студентів. Комунікативна функція спрямована на створення сприятливої психологічної обстановки групи. Контролююча функція покладає на куратора обов'язки наставника. Ну, а творча функція розвиває здібності самого куратора організовувати та вдосконалювати виховний процес, спрямований на розвиток та становлення усієї групи.

Одним із найважливіших завдань куратора є постійний контроль успішності студентів, що формується під впливом цілого ряду факторів, таких як базова підготовка, готовність та здатність сприймати новий матеріал, відвідуваність тощо. Важливу роль цьому процесі грає сприятлива психологічна обстановка групи, яка формується як із взаємодії студентів усередині колективу, і зі спілкування з викладачами [33].

Потрапивши до університету, першокурсник має досить швидко влитися у студентське життя, ознайомитися з правилами, правами та обов'язками, які

існують у виші, вибудувати стосунки у групі та з викладачами. У разі роль куратора зводиться до таких задач:

- створення оптимальних умов для адаптації першокурсника. Дуже важливо, щоб учорашній школяр відчував у ЗВО себе комфортно та впевнено;
- вивчення схильностей, інтересів, індивідуальних особливостей кожного студента. Робота куратора з першокурсниками починається зі знайомства з групою загалом і кожним першокурсником окремо. Чи довірятиме студент свої переживання, проблеми та виниклі життєві труднощі куратору залежатиме від того, наскільки правильно куратор вибудує свої взаємини зі студентами. Створення довірчих відносин у групі запорука продуктивної взаємодії студент-куратор;
- залучення першокурсників до корпоративного життя вузу, шляхом залучення їх до студентських профспілкових, спортивних, науково-дослідних, творчих та інших громадських організацій;
- встановлення взаємозв'язків між куратором та батьками першокурсників [39].

Велику роль у позанавчальній виховній роботі грає кураторська година. Він дає можливість розширити коло знань студентів про події, що відбуваються у місті, в країні та за кордоном, сприяє формуванню певного ставлення до навколишнього світу та виробленню системи матеріальних та духовних цінностей, формує у студентів навички публічних виступів, вмілого ведення діалогу та висловлювання, відстоювання своєї думки. Форма проведення його може бути різною. Це можуть бути і групові збори, і виховна година, і тематична лекція, дискусійний майданчик, і спільні походи та екскурсії. Важливо, щоб організацією та проведенням кураторської години займався не лише куратор групи, а й усі студенти групи. Ця година спілкування дуже важлива. Куратор має бути грамотним і володіти питаннями внутрішньополітичного життя країни, знати нормативні документи, правила поведінки у громадських місцях та гуртожитку та вчасно доносити їх до першокурсників. Адже найчастіше, вступаючи в доросле життя, відірвавшись

від батьків, від школи, студенти першого курсу не знають, як правильно поводитися, і яка відповідальність чекає за невиконання, недотримання правил. Студенти повинні розуміти, що тільки від них самих, від їхнього ставлення до своїх обов'язків, до навчання, від їхніх вчинків залежить, наскільки успішно складеться їхнє життя в майбутньому.

Після складання першої сесії студенти, як правило, стають більш впевненими у собі, і куратор може приділити більше уваги залученню студентів до громадської діяльності факультету чи університету. У цей період у студентській групі формуються неформальні угруповання зі своїми лідерами. Завдання куратора визначити вплив таких підгруп на загальний клімат у студентській групі. І або підтримати їхню життєздатність, якщо вони показують позитивний приклад, або постаратися звести до мінімуму їхній авторитет, якщо діяльність підгруп негативна. На старших курсах у роботі куратора відбуваються радикальні зміни. У цей час головним завданням куратора стає орієнтування студентів на професійне самовизначення, на організацію самостійної науково-практичної чи дослідницької роботи, отримання додаткових професійних знань, навчання етики роботи у колективі.

Ми розглянемо кілька ефективних заходів, які сприятимуть успіху в роботі кураторів:

1. Чітке інформування кожного студента про графік навчального процесу, порядок відрахування з університету. Це потрібно робити не формально і не на одній кураторській годині і обов'язково не в залякуючій формі, а ненав'язливо та спокійно. Протягом першого семестру кілька разів торкатися цієї тематики. Потрібна статистика за напрямками підготовки про ефективність випуску (ставлення закінчили ЗВО до бюджетних місць на рік набору), статистика причин відрахування (академічна неуспішність, академічна відпустка, відрахування за власним бажанням та ін.). Ця інформація має надаватися деканатами (дирекціями) та має бути доступна в особистому кабінеті студента. Чітке пояснення своїх функцій у групі та галузі роботи з групою.

2. Обов'язкова робота куратора з групою, організовані ними зустрічі зі

старшокурсниками, виявлення та обговорення проблем, що виникають під час вивчення конкретних дисциплін та шляхи їх вирішення.

3. Профорієнтаційна робота з першокурсниками: запрошення провідних фахівців галузі для бесіди про майбутню спеціальність, про перспективи працевлаштування за фахом; зустрічі із провідними викладачами випускуючої кафедри; організація екскурсій на підприємства

4. Обов'язкова участь разом із групою у програмах, що організуються активом студентів ЗВО, відвідування музеїв та театрів, спортивні та благодійні заходи.

5. Обов'язкове відвідування занять групи з проблемних дисциплін, постійні зустрічі з викладачами, які ведуть заняття в групі, спільний пошук шляхів вирішення труднощів у навчанні, контроль організації консультацій, контроль якості проведення консультацій (часто викладачі перетворюють консультації на прийом заборгованостей і не допомагають студентам вирішувати проблеми, що виникли). 6. Періодичне відвідування гуртожитків для з'ясування побутових умов студентів, які в них проживають.

На всьому протязі навчання студентської групи, у її куратора стоять різні завдання, а також відбувається зміна його ролі та функціоналу дій. Дуже важливо, щоб куратор поважав студентів, був націлений на допомогу студентам у будь-яких ситуаціях, розумів вікові особливості студентів та мотивував їх до досягнення поставленої мети [7].

Таким чином, роль куратора академічної групи у виховному процесі закладу вищої освіти дуже важлива і своєчасне реагування на проблеми в академічній групі, допоможе вирішити питання безпеки конкретного контингенту учнів.

Куратор повинен проводити активну роботу зі студентами, зацікавлювати їх у майбутній професії та з визначенням профілю майбутньої діяльності. Це може допомогти збільшити успішність у групі та отримати більш налаштованих на навчання студентів, які в майбутньому стануть професіоналами у своїй професії.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДІЯЛЬНОСТІ КУРАТОРА СТУДЕНТСЬКОЇ ГРУПИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Зміст, форми і методи виховної роботи куратора зі студентами

Діяльність куратора здійснюється з огляду на особливості та її традиції освітнього закладу. Зміст його діяльності визначається Законом України «Про вищу освіту», Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття») «Концепцією виховання дітей та молоді у національній системі освіти», «Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті», відповідними інструктивно-методичними документами Міністерства освіти і науки України, а також положеннями, розробленими структурними ланками.

Згідно зі своїм соціальним статусом і функціональними обов'язками куратор академічної групи у своїй діяльності реалізує конкретні виховні функції. Результати діяльності систематично обговорюються на засіданнях кафедр, радах факультетів, ректоратів та вченій раді згідно – планом роботи освітнього закладу.

Діяльність куратора визначається планом виховної роботи, розробленим на навчальний семестр, рік згідно з перспективним та річним плануванням закладу вищої освіти. Адміністративно куратор академічної групи підпорядкований заступнику декана факультету і погоджує свою діяльність з деканом та завідуючими кафедрами.

Куратор академічної групи виконує аналітичну, організаторську та соціальну функції. Аналітична функція передбачає планування та організацію виховної роботи з урахуванням міжособистісних стосунків колективі, мотивів навчальної та пізнавальної діяльності студентів, рівня їх інтелектуального розвитку, індивідуум і. них особливостей, соціально-побутових умов життя,

стіни здоров'я, результатів навчання тощо. Організаторська функція полягає у залученні студентів до різних видів діяльності: пізнавальної, суспільно корисної, ціннісно орієнтаційної, художньої та ін. Вона забезпечує такої надання необхідної допомоги студентському самоврядуванню, творчим групам, радам тощо. Функція соціалісти реалізується у гуманістично-орієнтованій взаємодії «педагог - студент». Куратор академічної групи допомагає михованцю в особистісному розвитку, засвоєнні та прийнятті суспільних норм, цінностей, дотриманні засад духовною повноцінного буття. Він бере на себе місію старшого колеги в оволодінні студентом позитивними соціальними рішеннями. Водночас сам куратор виступає суб'єктом соціалізації, оскільки переймає та переосмислює соціальний досвід, носієм якого є студентство.

Діяльність куратора потребує високого рівня культури, належної психолого-педагогічної підготовки, відданості педагогічній справі. Лише за такої умови він зможе формувати особистість студента. Змістом діяльності куратора є:

- утвердження в академічній групі державного підходу і відповідальності щодо розв'язання проблем навчально-виховного процесу;
- набуття молоддю соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу;
- спрямування інтелектуальної активності студентської молоді на обговорювання найактуальніших проблем сьогодення, залучення до роботи у різних сферах наукової діяльності, проведення національно-культурної, просвітницької та організаційно-педагогічної роботи серед молоді, вивчення української мови та історії України;
- формування історичної пам'яті, національної свідомості, гідності та чіткої громадянської позиції;
- допомога студентам в оволодінні новим інтелектуальним баченням світу і визначенні свого місця в ньому, розвиток здібностей, їх повноцінна реалізація в різних видах діяльності;
- формування у студентській групі працездатності і відповідного

ставлення до навчально-виховного процесу;

- забезпечення системно-цільового планування виховної роботи,» формування у студентської молоді громадянської і соціальної активності шляхом залучення її до різноманітної діяльності;

- постійне співробітництво, співтворчість із студентським активом та органами студентського самоврядування, молодіжними творчими об'єднаннями, рухами, а також організація життєдіяльності колективів академічних груп, розвиток ініціативи, творчості, набуття організаторських знань, вмінь та навичок;

- активне залучення студентів до управління навчально-виховним процесом;

- виховання у студентів інтересу і любові до праці;

- проведення виховної роботи зі студентами, які проживають у гуртожитку, сприяння організації їх здорового способу життя, розв'язання житлово-побутових проблем;

- здійснення постійної психолого-педагогічної діагностики рівня інтелектуального розвитку та моральної вихованості студентів, коригування виховного процесу;

- участь у роботі вченої ради університету, рад факультетів, засідань навчально-методичних, організаційно виховних комісій, засідань кафедр при обговоренні питань, пов'язаних з роботою групи чи навчанням окремих студентів;

- внесення пропозицій ректорату, деканам факультетів про матеріальне заохочення студентів та притягнені і, до відповідальності порушників навчальної дисципліни;

- залучення до виховного процесу батьків студентів [27].

Отже, виконання означених завдань, функцій, реалізацій змісту виховної роботи в академічній групі вимагає від куратора необхідного рівня підготовки, а також громадянської та моральної зрілості, любові до людей, певних знань основ педагогіки, психології та методики виховної роботи конструктивних,

організаторських, комунікативних, дії гностичних та прикладних умінь.

Таким чином зміст діяльності куратора обумовлений як законодавчими документами державного рівня, так і особливостями організації навчально-виховного процесу у ЗВО.

Завдання виховання соціально зрілої молоді, що володіє високими моральними цінностями та переконаннями, ідеологічною та політичною відповідальністю, почуттями громадянської приналежності, ніколи не стояло так гостро, як нині. Загальновідомо, що майбутнє соціуму залежить від тих, хто змінюється старшому поколінню [8]. У зв'язку з цим необхідно формувати різнобічно розвинену, творчу особистість учня. Позааудиторна (позааудиторна) виховна робота – один із найважливіших засобів педагогічного впливу на духовне становлення студентської молоді, формування її активної громадянської позиції. Особлива роль цьому процесі відводиться куратору.

Відомі педагоги І. Зязюн, О. Мороз та інші визначають, що кураторам потрібно більше приділяти уваги розробці нових технологій виховання студентів. Проблема кураторів полягає в тому, щоб підібрати ті технології виховання, які будуть потрібні в певних виховних ситуаціях, в яких опиняється куратор та студент [17; 26].

Куратор взаємодіє зі студентською групою протягом усього процесу навчання у ЗВО, але особливе значення його ролі надається саме у перші три роки. Очевидно, що специфіка роботи на 1-3 курсах відрізняється вибором форм і методів взаємодії з групою для максимальної реалізації цілей освіти на даному етапі.

Так, основне завдання куратора першого курсу – це допомога в адаптації до нових умов та прийнятті соціальної ролі студента, формування активу групи та згуртування студентського колективу.

Метою роботи куратора на другому курсі є розробка та активне включення другокурсників до організованих форм і методів виховання, що дозволяють виявляти свою унікальність та брати активну участь у колективній творчій діяльності факультету та університету.

Продовженням цієї мети на третьому курсі є забезпечення можливості професійного саморозвитку, а також участі майбутніх спеціалістів у громадській роботі у групі, факультеті, університеті.

Організувати та провести виховний захід компетентно та педагогічно вміло, враховуючи можливості студентів та вирішуючи максимально більшу кількість виховних завдань – справа не проста. Тому сучасна педагогічна практика ставить за мету пошук та вироблення інноваційних шляхів та форм взаємодії зі студентською молоддю, спрямовані на цілісний розвиток особистості та реалізацію поставлених завдань, що визначаються потребами та запитами сучасного соціуму.

Існує велика різноманітність форм виховної роботи. Слід зазначити, що специфіка їхнього вибору визначається традиціями закладу вищої освіти та факультету. Якщо має місце установка на те, що студент – доросла людина, то робота куратора обмежується лише організаційною функцією: вчасно повідомити корисну та необхідну інформацію, надати допомогу у виборі старости та активу групи тощо. Такі студенти цілеспрямовано та свідомо працюють над собою та своїми якостями, беруть активну участь у житті факультету та залучаються до творчого наукового процесу. Однак, якщо студент ще дитина, то куратор стає дослідником та діагностом, організатором та координатором, психологом та педагогом, помічником та консультантом, що направляє групу у своєму розвитку. Які ж форми виховної роботи можна використовувати у сучасному вузі?

Системоутворюючою формою є колектив, у якому відбувається розвиток та формування особистості студента. Згадуючи висловлювання про те, що «колектив є вихователем особистості», дуже важливо відзначити, що куратор має великі можливості у формуванні студентського колективу. Важливим етапом у розвитку є становлення органів студентського самоврядування. Створення умов розвитку самоврядування передбачає включення учнів у складні взаємини, складаються у колективі. Куратор, організуючи взаємодію, спонукає групу через суб'єктивну участь у вирішенні проблем виробляти в собі

якості, необхідних подолання складностей соціального життя.

Основними та найбільш поширеними формами роботи куратора є тематичні кураторські годинники, а також єдині дні інформування. Згідно із затвердженим планом, кураторська година проводиться один раз на тиждень, єдиний день інформування – один раз на місяць. Вони покликані реалізувати основну мету виховання – «формування різнобічно розвиненої, морально зрілої, творчої особистості учня». Однак у ході такої роботи необхідно також використовувати і другорядні методи та форми роботи. Це дозволить урізноманітнити проведення кураторської години і досягти більш високих результатів педагогічної діяльності. Серед них: конференції, агітбригади, акції, аукціони, бесіди, зустрічі, вікторини, виставки, диспути та дебати, ігри, конкурси, колективно-творча справа, інформаційне дзеркало, клуби, презентації, проекти, тренінги, турніри, ток-шоу, шоу-технології, ярмарки та ін. [20]. Розглянемо деякі з них.

Конференції мають велике пізнавальне та виховне значення. Правильно організовані з методичної точки зору вони вчать молодь глибоко аналізувати навколишнє оточення, розвивають мислення, вчать самостійно працювати з літературою. Методика проведення передбачає чотири етапи: визначення теми, робота студентів із підготовки доповідей, проведення конференції, підбиття підсумків. Прикладом може бути ідейно-моральний виховний захід «Їх іменами названо вулиці м. Запоріжжя», де студенти самостійно готують доповіді про історію виникнення та розвитку вулиць міста.

У формуванні світогляду студентів важливу роль відіграють розмови. Вся «теорія вчинків, які відносяться до цілого суспільства або до колективу, може бути запропонована нашим учням у надзвичайно переконливій та сильній формі». Такою формою, на думку педагога, є розмова. Virізняться різні види розмов: тематичні, естетичні, етичні, сократівські, бесіди за «круглим столом» та з політичної тематики. Розмова є гарним засобом встановлення контакту з групою та отримання зворотного зв'язку у тому, що відбувається.

Проект – одна із найпопулярніших сучасних форм виховної роботи. Його

мета – виявити пізнавальні інтереси студентів, їхні мрії, розвиток творчої уяви, пробудження інтересу до вирішення нагальних проблем. Така форма актуалізує суб'єктну позицію, стимулює самодіяльність, забезпечує тісний зв'язок теорії із практикою. Тематика проектів диктується дійсністю. Як приклади таких проектів можна навести такі: «Проект ідеального кабінету», «Студент майбутнього», «Ідеальний образ фахівця», «Модно бути здоровим» тощо.

Презентація – порівняно нова форма виховної роботи. Основна вимога – максимальна змістовність та інтерес для слухачів. Видова різноманітність презентацій велика, серед них: аналітичний, творчий, усний проблемний індивідуальний чи груповий виступ-захист, інформаційний, комп'ютерний тощо. Педагогічний процес показує, що мультимедійна презентація стає вже не розкішшю, а потребою сучасної освіти. Особливим видом презентації є самопрезентація. Вона активізує здібності та стимулює прагнення студентів до досягнення вищого рівня особистісного та духовного розвитку, дозволяє згуртувати групу на етапі знайомства або оцінити свої успіхи у завершенні будь-якої діяльності. Прикладами самопрезентації можуть бути теми: «Я і моє ім'я», «Досягнення року, що минає», «Мої успіхи в оволодінні професією».

Ще однією цікавою та захоплюючою формою виховної діяльності куратора є участь студентської групи у випуску факультетської газети. Дана форма допомагає студентам не тільки бути в курсі подій факультету, розкривати свої здібності та таланти, організовувати дозвільну діяльність, гуртувати колектив, а й забезпечує тісні взаємини з викладачами, іншими колективами.

Куратор працює з академічною групою впродовж усього навчання, тобто 4 - 5 років. Тому в його діяльності простежується певна етапність [25].

1. Діяльність куратора на першому курсі (адаптаційний період). Це етап формування пристосувальних механізмів у студентів-першокурсників, активізації психічних процесів як відповідної реакції організму на нові умови.

Створення умов для сприйняття студентом нової соціальної ролі. Куратор насамперед вивчає схильності, здібності інтереси та нахили студентів, щоб

педагогічно доцільно залучати їх до активної навчально-виховної, громадської, трудової та фахової діяльності, формує первинний колектив академічної групи, виробляє у студентів навички самостійного розв'язання різних проблем.

Форми і методи виховного впливу куратор обирає ми власний розсуд, які вважає найефективнішими. Найпоширенішими є відверті бесіди зі студентами на різноманітну тематику, метою яких є зближення студентів.

Ефективним виховним заходом на цьому етапі є зустріч з батьками. Вона дає поштовх студентам до активної відповідальної праці, є своєрідним звітом про вміння аналізувати себе, свій побут, відпочинок, навчання, вміння планувати свій час, сформованість умінь та навичок навчальної праці.

Досвід свідчить, що тільки дружнє ставлення до студентів сприяє формуванню хороших стосунків з ними. Водночас куратор повинен бути вимогливим, особливо щодо успішності. Від того, наскільки ефективно спрацює куратор протягом кількох перших місяців навчання, залежить успішність студентів у майбутньому.

2. Закріплення навичок саморегуляції студента в процесі адаптаційного періоду. Куратор покликаний надавати допомогу в організації режиму студента; з'ясувати проблеми, пов'язані з побутовими умовами; координувати участь студентів у різноманітних видах діяльності; активізувати діяльність студентського самоврядування. Важливо також формувати у студентів відповідальне ставлення до виконання своїх навчальних і громадських обов'язків, розвивати навички самоосвіти, самоорганізації, самодисципліни, самоконтролю і самовиховання.

На цьому етапі необхідно зміцнити зв'язки навчання студентів з виробництвом, виховувати в них готовність до постійного вдосконалення фахової майстерності. Ці завдання передбачають певні методи роботи. Ефективними є зустрічі з досвідченими фахівцями та керівниками підприємств, установ, організацій, де в майбутньому працюватимуть студенти. На першому курсі такі зустрічі організовують з метою загального ознайомлення студентів з особливостями роботи виробництва. На наступних курсах її спрямовують на те,

щоб кожен студент замислювався над тим, яким він стане фахівцем.

3. Стійка адаптація. На цьому етапі закріплюються знання, уміння і навички самовиховання, стабілізується успішність, зростає рівень самостійності, активності в науково-дослідній та громадській роботі, самоорганізації вільного часу тощо. У цей період студентський колектив уже сформувався і згуртувався, тому робота куратора полягає в організації колективної діяльності усіх членів групи (проведення екскурсій, походів тощо).

4. Післяадаптаційний етап. У процесі навчально-виховної роботи формуються вміння та навички самоосвітньої діяльності, намагання професійно самовдосконалюватися. Оскільки з'являються нові джерела виховного впливу на студентську молодь, куратору слід тримати в полі зору всю життєдіяльність академічної групи, вникати в усі процеси, які відбуваються у молодіжному середовищі, аналізувати, оцінювати потік інформації і спрямовувати її у потрібному напрямі.

Ефективність виховної роботи куратора академічної групи значною мірою визначається її плануванням. Воно має бути чітким і цілеспрямованим, що дасть змогу уникнути багатьох помилок та негативних явищ у студентській групі. План виховної роботи передбачає реалізацію конкретних цілей і завдань. Залежно від мети кожна форма роботи має свою специфіку і потребує врахування потреб, інтересів, індивідуальних особливостей і кожного студента, співтворчості педагогів та студентів в організації виховної роботи, обґрунтованості виховних заходів тощо.

Результативність роботи кураторів значною мірою залежить від дотримання певних умов, які передбачають її. До них педагоги відносять:

- планування роботи спільно з активом групи;
- вибудовування стосунків з групою залежно від педагогічної ситуації, а також з урахуванням індивідуальних особливостей студентів;
- залучення усіх студентів до суспільних справ і відповідальності за них;
- допомогу студентам у виконанні багатьох сумісних ролей;
- запобігання байдужості, безконтрольності і безвідповідальності;

- сприяння розвитку студентського самоврядуванні ініціативи, суспільної активності.

У своїй діяльності куратор досягає бажаних наслідками за умови, якщо займає стосовно майбутніх спеціалістів позицію старшого колеги, володіє необхідним стилем спілкування зі своїми вихованцями, який допомагає йому рекомендувати, а не карати, радити, а не диктувати, уважно вислуховувати студентів, підтримувати і пропагувати цінне, що є в їхніх пропозиціях, тактовно застерігати від можливих помилок, виявляючи турботу про формування у них позитивних якостей і подолання недоліків.

Діяльність кураторів у зарубіжній практиці вищої школи має свої особливості. Наприклад, куратор в американських університетах закріплюється не за групою студентів, а за окремими студентами. Це зумовлено тим, що там академічні групи мають не сталий, а змінний характер за кількістю і за поіменним складом студентів залежно від навчального плану, дисципліни, викладача, який веде її, розкладу занять тощо. Американський наставник бере під опіку студента-першокурсника, допомагає йому адаптуватися до університетського середовища, зорієнтуватися у способах опанування навчальних дисциплін, є його порадиником, консультантом.

Попри таке потужне забезпечення позанавчального життя студентів, в американських університетах діють інститути наставників. Щоправда, їхня місія і функціональне спрямування в роботі зі студентами має інші акценти, ніж у вітчизняних закладах вищої освіти. Це зумовлено тим, що значна кількість проблем студентського життя у них розв'язується певними структурами, службами та спеціалістами.

Отже, теоретична та методична підготовленість викладача-куратора, грамотність та раціональність у використанні різноманітних форм позаурочної роботи багато в чому забезпечують результативність їх виховного впливу на свідомість, почуття та поведінку вихованців. Початківцям кураторам необхідно дотримуватися ряду педагогічних рекомендацій, які допоможуть підвищити результативність їх діяльності: а) реальні умови життя колективу повинні

лягати в основу планування спільної діяльності з активом групи; б) домагатися, щоб кожен студент брав він відповідальність за розпочату справу; в) вивчати членів академічної групи в усіх відношеннях; г) підтримувати та розвивати студентське самоврядування, ініціативу, громадську активність; д) бути авторитетним прикладом та надавати посильну допомогу у здійсненні свідомої цілеспрямованої роботи над собою.

Таким чином, етапи діяльності куратора студентської групи закладу вищої освіти відображають всі напрямки його професійних впливів на особистість студента. В залежності від особливостей соціалізації особистості студента на певних навчальних курсах слід грамотно обрати форми роботи. Від індивідуальної на перших курсах до групових і колективних на старших курсах. Методи професійної діяльності куратора знаходяться в залежності від мети виховної роботи. До них відносять і методи діагностування пізнавальної активності студентів, і методи стимулювання свідомості особистості, і такі виховні методи як заохочення й покарання. Отже визначимо, що куратору для здійснення ефективної професійної діяльності необхідно володіти знаннями з теорії виховання і мати необхідний рівень педагогічної майстерності.

2.2. Організація проведення експериментального дослідження

Професійно-педагогічна діяльність куратора зі студентською групою розглядається як неперервний процес розв'язання куратором нескінченного ряду педагогічних задач, спрямованих на досягнення загальної мети – формування особистості студента, його світогляду, переконань, свідомості, поведінки.

Відповідно функції його діяльності полягають в аналізі конкретних навчальних ситуацій, постановці задач у конкретних умовах діяльності, створенні планів розв'язання цих задач, регулюванні процесу здійснення намічених планів, оцінюванні одержаних результатів.

У педагогічній діяльності спілкування не просто її супроводжує, а становить професійно значиму, суттєву її сторону.

Ця обставина зумовлює необхідність спеціального розгляду комунікативної сторони педагогічної діяльності куратора, маючи на увазі, що навчальне спілкування при цьому виступає: по-перше, як засіб розв'язання навчально-виховних завдань, по-друге, як соціально-психологічне забезпечення навчального процесу і, по-третє, як спосіб організації взаємостосунків куратора і студентів, що мають забезпечувати ефективність навчання, виховання та розвитку особистості, а також досягнення мети встановлення і налагодження взаємостосунків при навчанні.

Отже, логіка навчальної і виховної взаємодії куратора і студентів передбачає врахування таких складників: а) навчальна – виховна задача та її розв'язання; б) система методів навчально-виховного впливу, вибраних для реалізації прийнятого рішення; в) система задач спілкування, розв'язання яких необхідне для реалізації впливу; г) навчально-виховна взаємодія куратора зі студентами.

У складі навчально-виховного спілкування виділяють такі етапи:

- морально-світоглядні настановлення;
- педагогічна спрямованість особистості;
- професійний рівень комунікабельності та здатності до спілкування;
- етап професійно-навчального спілкування;
- моделювання майбутнього спілкування зі студентами;
- етап підготовки до безпосередньої діяльності зі студентами;
- етап спілкування;
- управління спілкуванням у педагогічному процесі;
- аналіз реалізованої системи спілкування і моделювання майбутньої діяльності.
- вибір стилю спілкування куратора

Порівняння різних класифікацій процесу спілкування дозволяє виокремити низку інваріантних характеристик і на цій основі диференціювати

такі стилі спілкування: діалогічний, альтруїстичний, конформістський, пасивний, маніпулятивний, авторитарно-монологічний, конфліктний.

Вищим рівнем у поданій класифікації, найбільш продуктивним, з погляду організації навчального процесу та реалізації притаманного йому розвивального, виховного та творчого потенціалу, є діалогічний стиль. Під час навчання його учасники реалізують: реальний психологічний контакт; подолання різноманітних психологічних бар'єрів, що виникають у процесі взаємодії учителя з учнями (вікових, соціально-психологічних, мотиваційних, пізнавальних, ціннісних тощо); трансформацію позиції учня в позицію співробітництва й перетворення тим самим учнів на суб'єктів педагогічної діяльності; продуктивні міжособистісні стосунки куратора зі студентами; цілісну соціально-психологічну структуру навчального процесу.

Якщо пасивний стиль спілкування здійснюється таким чином, що у розгортанні процесу спілкування, позиції сторін, що взаємодіють (передусім вчителя), остаточно не з'ясовані, а сама взаємодія має поверхневий характер і перебуває на початковому етапі, то можна говорити про наявність двох протилежних тенденцій у розвитку навчального спілкування учителя.

Особистісно-діалогічне спілкування має на меті встановлення взаємин співробітництва. Спочатку має місце альтруїстичне зосередження на іншому (студентові) як на партнері по спілкуванню, яке поступово розвивається до безоціночного прийняття іншого, визнання особистісної рівноцінності власної та його позицій у довірчому діалозі і спільній творчості.

Особистісно-монологічне спілкування – протилежна стратегія (до розвитку монологічного стилю навчального спілкування), яка часто вказує на: егоцентризм, зосередженість учителя на власних потребах; маніпулювання або відверту агресивність щодо партнерів по спілкуванню. Зважаючи на погляди Б. Зейгарник, названі особливості у багатьох випадках можна розцінювати як наслідок деформованих особистісних настановлень і мотивів навчальної діяльності вчителів (зумовлених, зокрема, економічною кризою, криміналізацією суспільства, руйнуванням традицій та універсальних

цінностей, посиленою деідеологізацією та іншими чинниками, які в сукупності породжують екзистенційний вакуум).

Дослідження особливостей організації професійної діяльності куратора здійснювалися у Запорізькому національному університеті. Вибірка складалася з 30 кураторів студентських груп віком від 27 до 45 років, які пропрацювали на кураторській посаді від не менше 1 року.

На наш погляд, у роботі зі студентами важливі не лише педагогічні умови, а й відношення та усвідомлення куратором своєї діяльності. З цією метою ми опитували кураторів методом анкетного інтерв'ю [3].

Проаналізувавши відповіді респондентів, ми отримали такі результати.

Так, на питання про те, як Вами виконується кураторська робота 53,3% опитаних відповіли: «Із задоволенням, мені це подобається», 30,0% сказали, що працюють без особливого ентузіазму, просто виконуючи доручення керівництва, а 16,7% взагалі хотіли б зайнятися чимось. то іншим.

На питання про те, для чого потрібна робота куратора, більшість респондентів відповіли, що для організації життя студентів у ЗВО (56,7%) та для допомоги в адаптації студентів (43,3%). Примітно, що жоден з опитаних не наголосив на незатребуваності даної галузі педагогічної діяльності. Усі респонденти одноголосно вважають, що кураторська діяльність у ЗВО є необхідною. Найбільшою мірою вона потрібна студентам перших курсів, які перебувають у процесі соціально-психологічної адаптації до нового їм середовища ЗВО.

Відповіді на запитання «Чи кожен викладач може бути куратором?» розділилися: 40,0% стверджує, що «абсолютно кожен», 60,0% – «тільки той, хто зацікавлений у цій сфері діяльності».

Респондентам було представлено перелік якостей, які, на їхню думку, мають бути притаманні гідному куратору, та запропоновано їх проранжувати. Найбільшу кількість голосів набрали такі якості, як комунікабельність – 83,3%, любов до студентів – 86,7%, працьовитість – 46,7%, відповідальність – 56,7%, любов до своєї роботи – 50,0%, винахідливість – 23,3%. Таким чином, куратор

у їх поданні має бути промовистим, щиро любити свою роботу та студентів.

Аналізуючи форми роботи, які повинні використовувати куратори, ми отримали такі результати. Перше місце дісталось проведенню кураторської години (80,0%), і значно менше респондентів відзначили екскурсії, організацію концертів та свят, зустрічі з цікавими людьми. З цього можна дійти невтішного висновку, що призначення кураторів самі куратори бачать у дуже вузькому колі напрямів своєї взаємодії зі студентами.

Виділяючи пріоритетні напрями у роботі зі студентами, куратори відзначили навчальний процес (100%), соціокультурне життя ЗВО (60,0%), взаємини у студентських групах (26,7%). Найменшою мірою куратори цікавляться матеріальним становищем студентів (13,3%).

На питання про організацію позанавчальної діяльності у ЗВО 70,0% респондентів відповіли, що «подобається абсолютно все: наявність різноманітних спортивних секцій, творчих гуртків, організація святкових концертів»; 16,7% – «не влаштовує, бо не всі студенти залучені до роботи секцій, гуртків».

Останнє питання дослідження було у тому, що перешкоджає чи утрудняє виконання обов'язків куратора повному обсязі. Були отримані найрізноманітніші відповіді: відсутність часу – 33,3%, повною мірою виконую свої обов'язки – 30,0%, небажання студентів працювати під кураторським початком – 23,3%, відсутність доплати – 13,3%.

Таким чином, можна зробити висновок, що куратори досить серйозно ставляться до своїх обов'язків, наголошують на важливості своєї роботи, вважають її необхідною для студентів, особливо для першокурсників, при цьому ми відзначаємо недостатню різноманітність форм та напрямків роботи, які використовуються кураторами студентських груп.

З метою виявлення характерних для кураторів стилів спілкування зі студентами було проведено письмове опитування (Додаток А).

Отримані результати (з урахуванням наших спостережень, експертних оцінок, самохарактеристик студентів, кураторів) дозволили констатувати

наступне. Стійкі настановлення у сфері спілкування для розв'язання педагогічних задач сформовані лише у 13,3%. Це, на нашу думку, спричинене вадами організації навчально-виховного процесу у вищій школі. Авторитарно-монологічний стиль професійного спілкування сформоване у 56,7%, а особистісно-монологічне спілкування спостерігається у 30,0% опитуваних.

Для нашого дослідження вагомими були ті встановлені тенденції розвитку компетентності кураторів у спілкуванні, які виявлялися безпосередньо на етапі розвитку навчальних здатностей фахівця.

Виявлено, зокрема, що у педагогів, з набуттям педагогічного досвіду, змінюється ставлення як до професії загалом, так і до окремих аспектів навчального процесу. Зокрема, 50,0% опитаних вважали, що їхні попередні уявлення про педагогічну професію не збігаються з тим, з чим вони стикнулися у реальній практиці. У судженнях опитаних посилюються критичні (26,7%) і негативні (10,0%) тенденції. Порівняно з вузівським періодом знижується привабливість спілкування зі студентами, особливо неформального, й навпаки, певною мірою зростає привабливість викладацької діяльності.

Задоволення кураторів професією має виражений характер і залежить не лише від стажу, але й від орієнтацій у сфері навчального спілкування. Варто вказати на наростання невдоволеності куратора залежно від стажу. Частка таких осіб серед кураторів зі стажем до одного року, від одного до трьох років, від трьох до п'яти років склала відповідно 20,0%, 10,0% і 33,3%.

Виявлено, що уявлення кураторів про себе, самосвідомість і навчальне спілкування складають взаємообумовлену систему, яка має тенденцію до стабільності та внутрішньої несуперечливості. У настановленнях і стилях спілкування ними апробуються, верифікуються, підтверджуються образ «Я» і самоствавлення. Психологічний захист забезпечує збереження певного емоційно-ціннісного ставлення до самого себе як через внутрішні ментально-рефлексивні дії, так і через відповідну організацію спілкування з іншими людьми.

У цьому випадку йдеться про конкретизацію більш загальної педагогічної

стратегії у таких умовах: схильність пояснювати успіхи внутрішніми і стабільними факторами власної діяльності, а невдачі – впливом зовнішніх нестабільних факторів. Вказана тенденція тим більш виражена, чим значимішим для людини є результат діяльності.

Аналіз особливостей навчального спілкування і компетентності кураторів здійснювався, виходячи з концептуальної моделі трикомпонентної структури спілкування: останнє розглядалося як процес взаємодії людей, які певним чином відображають одне одного, ставляться одне до одного і впливають одне на одного. Встановлено, що молоді педагоги у процесі вузівської підготовки оволодівали певними знаннями щодо розв'язку тих чи тих міжособистісних ситуацій, проте не оволодівали здатністю займати власну рефлексивну позицію у таких ситуаціях.

Отже, визначені нами теоретичні засади навчального спілкування в професійній діяльності куратора дали змогу розробити критерії компетентності педагога до роботи зі студентами: створення позитивного ставлення кураторів до професії; розвиток комплексу здатностей спілкування.

2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження

Одним із ефективніших засобів розвитку здатностей навчального спілкування є матриці ділових ігор. Основними формами таких ігор в нашому дослідженні слугували колективна пізнавальна діяльність учасників груп, групові дискусії, виконання спеціально дібраних комплексів психотехнічних вправ. Їх загальна мета (підвищення компетентності у спілкуванні) конкретизувалася в ряді задач, що містили різні вимоги і, зокрема, передбачали: набуття знань, формування умінь, навичок, розвиток настановлень спілкування, а також визначення особливостей поведінки у процесі реалізації ділових ігор. Змістовий матеріал занять (предмет індивідуального та групового аналізу) складався з двох основних джерел: по-перше, розроблених ведучим навчальних

ситуацій, рефлексії викладачами власного навчального досвіду та самого процесу колективної пізнавальної діяльності у групах; по-друге, тих ситуацій, що спонтанно виникають у процесі обговорення завдяки використанню методів соціально-психологічного тренінгу.

При розробці та організації ділових ігор ми дотримувалися ряду прийнятих у педагогічній літературі методичних вимог:

- а) розвиток творчого професійного мислення кураторів;
- б) учасники одночасно мають вирішувати як ігрові, так і навчально-пізнавальні завдання при домінуванні останніх;
- в) ділова гра має моделювати істотні особливості навчального процесу та професійної діяльності куратора;
- г) всі учасники повинні брати активну участь у спільній діяльності (така вимога є обов'язковою умовою проведення повноцінної та результативної ділової гри);
- д) основним шляхом включення учасників груп у спільну пізнавальну діяльність є організація їх діалогічного спілкування, впродовж якого висувуються і приймаються індивідуальні та групові рішення, досягаються проміжні та кінцеві результати гри.

Важливу роль відіграє тут вчасна і об'єктивна діагностика здатностей до спілкування. Зокрема, це стосується діагностики: особливостей рис характеру й темпераменту, особливостей вольової регуляції дій, рівня тривожності та локус-контролю, здатності до емпатії, а також особливостей поведінки у конфліктних ситуаціях. У процесі розвитку здатностей куратора до навчального спілкування мають відігравати належну роль і практичні – психотехнічні вправи, цільова їх спрямованість на розвиток вміння розуміти психоемоційні стани людей, схильність до рефлексії та емпатії, до поглиблення здатності до самопізнання та розвитку виразності дій.

Складання незалежних характеристик завершувалося створенням «профілю навчальних здатностей куратора». Останні склали основу компетентності куратора в системі «суб'єкт – предмет – суб'єктних» взаємин зі

студентами. У складі вказаного профілю виокремлювалися такі здатності:

- мовленнєві – уміння образно виражати свої думки;
- перцептивні – здатність проникати в психологію студента, навчальна спостережливість;
- експресивні – здатність ясно і чітко виражати думки і почуття за допомогою мови, міміки і пантоміміки;
- науково-дослідницькі;
- організаторські – здатність організовувати процес навчання і виховання;
- комунікативні – здатність встановлювати правильні взаєностосунки зі студентами, врівноваженість і постійність;
- конструктивні – здатності у відповідній галузі знань, здатність проектувати активність студентів;
- почуттєві – повага до юнаків і дівчат, емпатійність, витримка, наполегливість, терпіння;
- дослідницькі – спостережливість, здатність передбачати наслідки своїх дій, здатність проектувати розвиток особистості студента;
- гуманістичні – педагогічний такт, високий ступінь розподілу емпатійної уваги;
- сугестивні – здатності навіювати та допомагати народженню нових почуттів та образів;
- гностичні – знання вікових психологічних особливостей кожного учня з метою визначення індивідуальних можливостей;
- синектичні – здатність об'єднувати різні, несхожі між собою елементи у нові цілісності;
- майевтичні – здатність допомагати учневі народжувати власні думки.

Дослідженням навчальних здатностей було охоплено 30 викладачів-кураторів Запорізького національного університету. Нами вивчалися рівні сформованості у кураторів навчальних здатностей. Отримані результати подано у таблиці 2.1.

Результати розподілу рівня сформованості у кураторів навчальних
здатностей

Здатності	Користується практично завжди	Користується часто	Виявляється на рівні 50%	Застосовується рідко	Не користується
Спостережливість (дослідницькі)	11	8	5	7	-
Педагогічний такт (гуманістичні)	5	3	12	10	-
Любов до дітей, чуття дітей (почуттєві) повага до особистості студента	17	3	4	4	2
Здатність до нав'ювання (сугестивні)	2	2	10	6	2
Здатності проектувати активність учнів (конструктивні)	4	8	3	4	1
Уміння образно виражати свої думки (мовленнєві)	9	-	12	3	6
Використання інноваційних методів навчання (дидактичні)	-	14	-	7	9
Уміння підсилювати думки мімікою і пантомімікою (експресивні)	3	20	5	2	-
Організація процесу навчання і виховання (організаторські)	5	7	5	2	11
Здатність проникати у внутрішній світ студента (перцептивні)	20	2	5	1	2
Знання психології студента (гностичні)	3	15	10	1	1
Уміння встановлювати взаємовідносини з людьми (комунікативні)	10	5	6	9	-
Науково-дослідницькі	-	-	13	17	-
Здатність об'єднувати разом різні елементи (синектичні)	-	-	-	16	14
Здатність допомагати народженню думки, почуттів та образів (майєвтичні)	-	-	9	21	-

Визначено, що 11 кураторів (36,7%) користуються практично завжди спостереженням за навчально-виховним процесом; педагогічний так має прояв завжди у 5 кураторів (16,7%).

Повага до особистості студента існує практично завжди у 17 кураторів (56,7%); перцептивні здатності визначені у 20 кураторів (66,7%); комунікативні здатності визначені у 10 кураторів (33,3%).

Отже, до здатностей, якими користуються куратори практично завжди

відносяться:

- здатність проникати у внутрішній світ студента (перцептивні);
- здатність відчувати повагу до особистості студента (почуттєві);
- здатність до спостереження (дослідницькі);
- комунікативні здатності.

До здатностей, які використовуються кураторами при взаємодії зі студентами рідко, відносяться:

- здатність допомагати народженню думок, почуттів та образів (майевтичні) (70,0% кураторів);
- науково-дослідницькі здатності (56, 7% кураторів);
- здатність об'єднувати разом різні елементи професійної діяльності (синектичні) (53,3% кураторів).

До здатностей, які зовсім не використовуються кураторами при організації взаємодії зі студентами виявили:

- здатність об'єднувати разом різні елементи професійної взаємодії (46,7% кураторів);
- здатність до організації процесу навчання і виховання (36,7% кураторів).

Таким чином, подані у таблиці результати незалежної експертної оцінки навчальних здатностей кураторів свідчать, що найменш розвинутими до навчального спілкування є здатності: до навіювання, вливу на студентів; допомога народженню нових думок, почуттів та образів. У розділі аналізуються результати особливостей вияву вказаних здатностей педагогів безпосередньо у процесі навчальної діяльності.

Знайдено, що професіоналізм куратора є системотворним синтезом якісно своєрідних знань, педагогічних умінь навчального спілкування та практичного досвіду. На початковому етапі розвитку навчальних здібностей педагогів-кураторів провідною психологічною лінією є практичне оволодіння фахом, тенденції до самоутвердження в системі нових для себе стосунків між: професійно-педагогічною підготовкою у вищій школі, і попередніми уявленнями про викладацьку працю; соціально-психологічними сподіваннями

та реальними вимогами. Ці задачі розв'язуються у педагогічній діяльності, як неперервному процесі. Підкреслимо, що діалектичне зняття суперечності у стосунках досягається шляхом оволодіння кураторами інтегральним умінням розв'язувати педагогічні задачі та розвитку потенціалу навчального спілкування.

Результати дослідження рівня підготовленості кураторів (30 осіб) до розв'язування виховних задач свідчать про невисоку ефективність стихійного освоєння кураторами своєї професійної діяльності. Так, за оцінками експертів, навіть у групі кураторів зі стажем від 3 до 8 років у 50,0% спостерігається низький або дуже низький рівень здатності до розв'язання педагогічних задач (у групі вчителів зі стажем до одного року таких виявилось 80,0 %).

Причиною цього є: негативне ставлення кураторів до користування психолого-педагогічною теорією розв'язання педагогічних задач; недостатня теоретична обґрунтованість педагогічних рішень; професійні функції виконуються на емпіричному рівні, методом спроб і помилок; користування інтуїтивним способом вирішення задач або з застосуванням аналогій з діями інших; труднощі у визначенні цілей та завдань уроку, нерозуміння значимості цільової настанови для досягнення належної ефективності педагогічного процесу; велика кількість помилок під час аналізу педагогічних ситуацій, виділення власно педагогічних задач, прийняття теоретично обґрунтованих рішень з їх розв'язання.

Отже, при стихійному освоєнні функціонального змісту педагогічної професії спостерігається паралельність процесів накопичення практичного досвіду і освоєння психолого-педагогічних знань, вони існують ніби відокремлено, що постає на заваді формуванню у вчителів обґрунтованих конструктивно-методичних засобів розв'язання педагогічних задач.

Дослідження особливостей формування у кураторів уміння розв'язувати виховні задачі встановило існування динаміки розвитку цього уміння. А саме – після завершення експерименту не стало педагогів з дуже низьким рівнем; суттєво збільшилась кількість кураторів з середнім рівнем (від 20,0% до 50,0%),

за рахунок переходу до неї кураторів з низьким і дуже низьким рівнем готовності на початку. При цьому зростає: систематичність та осмисленість теоретичних знань, прагнення операціоналізувати психолого-педагогічні знання, виробити на їх основі конструктивно-методичні схеми аналізу педагогічних ситуацій і прийняття продуктивних педагогічних рішень; вироблення особистісного ставлення до тих чи інших психолого-педагогічних ідей та концепцій.

Дослідження здатностей до навчального спілкування – складової професійно-педагогічної діяльності, виявило значні резерви для актуалізації потенційних можливостей кураторів. Результати наших спостережень за навчально-виховним процесом у школах, спілкування з досвідченими вчителями й тими, які лише починають свою професійну діяльність, виявили, що оволодіння мистецтвом навчального спілкування постає найгострішою проблемою для сучасного корпусу педагогічних кадрів.

Як було встановлено, структура навчального спілкування характеризується єдністю зовнішньої, поведінкової, операційно-дієвої сторони та внутрішньої, глибинної, яка включає в себе мотиваційно-сміслові, ціннісні характеристики та емоційні можливості особистості і відіграє визначальну, детермінуючу роль щодо першої.

Дослідження рівня готовності до спілкування, у якому взяли участь 30 кураторів та 30 студентів Запорізького національного університету мало на меті вирішення таких завдань: вивчення особистісних психологічних властивостей і можливостей куратора; виявлення оптимальних шляхів актуалізації потенціалу навчального спілкування; дослідження ролі такої готовності як чинника ефективності виховної діяльності.

Результати дослідження підтвердили, що індивідуальні особливості навчально-виховного спілкування куратора, а також відповідні можливості студентської групи суттєво впливають на успішність спілкування (табл. 2.2).

Спостерігаємо, що перше місце за ступенем значущості куратори надали створенню можливостей для студентів висловити власну точку зору, а студенти

такій можливості надали четверте місце. Новизну інформації куратори оцінили другим рангом за значущості, а студенти тільки п'ятим. Відносно того, що необхідно створювати умови для того, щоб студенти були в змозі запитувати про те, що незрозуміло і студенти визначили по рівню значущості третє місце.

Таблиця 2.2

Значимі чинники навчального спілкування (за оцінками кураторів та студентів)

Чинники, названі кураторами	Місце за ступенем	
	куратори	студенти
Створення можливостей для студентів висловити власну точку зору і ставлення до проблеми	1	4
Новизна інформації	2	5
Створення умов для того, щоб студенти могли запитувати про те, що незрозуміло	3	3
Ввічливе ставлення до студентів	4	2
Точність, чіткість інформації	5	1

Точність, чіткість інформації для студентів є найбільш значущою (їй надали перше місце), а для кураторів – найменш значуща (п'яте місце). Ввічливе ставлення до студентів оцінено кураторами за четвертим місцем за значущістю, а студентам – за другим.

Таким чином, чітко відслідковується наявність протиріччя між значущістю чинників навчального спілкування для кураторів і студентів.

Найважливішими чинниками, як свідчать наведені у таблиці 2.2 дані, для кураторів є одні, а для студентів - інші, навіть протилежні оцінки. Ця суперечність і породжує систему конфліктів між ними під час навчального спілкування.

Аналіз отриманих результатів свідчить також про низький рівень мистецтва спілкування кураторів, насамперед молодих фахівців, які відчувають значні труднощі у налагодженні контактів і спілкуванні зі студентами (60-80% опитаних студентів).

З метою подолання зазначених труднощів нами була розроблена і реалізована програма педагогічного тренінгу «Мистецтво навчального спілкування кураторів».

Мета тренінгу полягала у підвищенні майстерності навчального спілкування на етапі вузівської підготовки.

Змістом тренінгу передбачалося: опанування досліджуваними комплексом здатностей, що складають ядро компетентності педагога, проведення практичних занять, присвячених формуванню здатностей, а також рефлексія учасниками тренінгу наявних здатностей до спілкування як джерела розроблення програми самовдосконалення.

Тренінг наявних здатностей до спілкування проводився з експериментальною групою кураторів. Нами методом випадкового відбору 30 респондентів були рас поділені на експериментальну групу (15 осіб) і контрольну групу (15 осіб). З експериментальною групою було проведено 9 занять, мета яких підготувати кураторів студентських груп до здійснення ділового спілкування. Один раз на тиждень проходило заняття. У таблиці 2.3 наводяться дані щодо результатів впливу застосованої програми на динаміку рівня готовності кураторів до здійснення діалогового спілкування.

Таблиця 2.3

Динаміка готовності кураторів до здійснення діалогового спілкування

Рівні готовності	Констатувальний етап		Контрольний етап	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий	20,0%	20,0%	33,3%	20,0%
Середній	60,0%	66,7%	66,7%	60,0%
Низький	20,0%	13,3%	0	20,0%

Спостерігаємо, що в експериментальній групі високий рівень готовності підвищився на 13,3%, середній на 6,7%, а низький рівень знизився на 20,0%. В контрольній групі показники високого рівня не змінилися, середній рівень

знизився на 6,7%, а низький відповідно підвищився на 6,7%.

Отже, аналіз отриманих результатів (див. табл. 2.3) свідчить про значне зростання в експериментальній групі кількості кураторів, які оцінили свій рівень готовності до здійснення діалогового спілкування зі студентами як високий (33,3%).

Спираючись на отримані результати, ми виділяємо такі компоненти професійно-навчальної компетентності кураторів: наявність стійкої потреби в систематичному спілкуванні з дітьми у всіляких сферах; органічна взаємодія загальнолюдських і професійних показників; емоційний комфорт на всіх етапах спілкування; продуктивний вплив спілкування на інші компоненти навчальної діяльності; наявність здатностей до навчального спілкування; наявність навичок і вмінь спілкування. Органічна єдність зазначених компонентів утворює професійний рівень компетентності викладача.

Таким чином, нами в результаті проведеного експериментального дослідження розроблено програму формування у кураторів знань, вмінь та навичок спілкування, а також обґрунтовано шляхи оптимізації підготовки студентів до педагогічної праці.

ВИСНОВКИ

Сьогоднішні реалії диктують нові підходи щодо організації діяльності кураторів. На плечі кураторів лягають обов'язки організовувати діяльність студентів групи з різних напрямків, дбати про розвиток кожного студента, використовуючи особистісно-орієнтований підхід, допомагати у вирішенні проблем, що виникають.

Встановлено, що куратор академічної групи – це співробітник освітньої організації з числа професорсько-викладацького складу, який виконує академічне керівництво, організує позанавчальну діяльність студентської групи з метою адаптації, гармонійного розвитку, особистісного та професійного становлення кожного студента академічної групи.

Особливості професійної діяльності куратора у ЗВО обумовлені трьома основними видами: виховною діяльністю, роботою куратора у гуртожитку і організацією дозвіллевої діяльності студентів. Куратор у вищій школі організує взаємодію студентів, сприяє реалізації всіх складових студентської молоді, вивчає вплив сучасних тенденцій розвитку суспільства на поведінку і самосвідомість особистості студента. Головною особливістю педагогічної діяльності куратора є наявність вміння визначати проблеми і потреби студентів або студентської групи на індивідуальному, міжособистісному і суспільному рівнях

Основними напрямками соціально-виховної роботи куратора в академічних групах виступають: формування національної свідомості, любові до рідної землі, народу; утвердження принципів загальнолюдської моралі; формування творчої працелюбної особистості; забезпечення високої художньо-естетичної культури особистості майбутнього вчителя та вихователя; формування екологічної культури людини, гармонії її взаємин із природою; забезпечення повноцінного фізичного розвитку молоді, охорони та зміцнення здоров'я; робота з обдарованими студентами; робота з батьками учнів; розвиток

студентського самоврядування; робота зі студентами у гуртожитку.

Куратор є однією з ключових ланок у виховній системі ЗВО, знаходиться у безпосередньому близькому контакті зі студентами, як ніхто інший, знає все про студентську групу, якою курує. Куратор є сполучною ланкою між адміністрацією, педагогами та студентами.

Функціональні обов'язки куратора студентської групи великі та вимагають від нього високих інтелектуальних, професійних та морально-вольових якостей. Наставницька робота куратора потребує знань педагогіки та психології. Для ефективного спілкування зі студентами, для проведення профілактичної роботи куратору необхідно мати уявлення про сучасні субкультури, про політичні та соціальні проблеми суспільства, особливо молоді. В основі діяльності куратора лежать інформативні, організаційні, комунікативні, контролюючі та творчі функції.

Одним із найважливіших завдань куратора є постійний контроль успішності студентів, що формується під впливом цілого ряду факторів, таких як базова підготовка, готовність та здатність сприймати новий матеріал, відвідуваність тощо. Важливу роль цьому процесі грає сприятлива психологічна обстановка групи, яка формується як із взаємодії студентів усередині колективу, і зі спілкування з викладачами.

Основними та найбільш поширеними формами роботи куратора є тематичні кураторські години, а також єдині дні інформування. Згідно із затвердженим планом, кураторська година проводиться один раз на тиждень, єдиний день інформування – один раз на місяць. Вони покликані реалізувати основну мету виховання – формування різнобічно розвиненої, морально зрілої, творчої особистості учня. Однак у ході такої роботи необхідно також використовувати і другорядні методи та форми роботи. Це дозволить урізноманітнити проведення кураторської години і досягти більш високих результатів педагогічної діяльності. Серед них: конференції, агітбригади, акції, аукціони, бесіди, зустрічі, вікторини, виставки, диспути та дебати, ігри, конкурси, колективно-творча справа, інформаційне дзеркало, клуби,

презентації, проекти, тренінги, турніри, ток-шоу, шоу-технології, ярмарки та ін.

Результативність роботи кураторів значною мірою залежить від дотримання певних умов: планування роботи спільно з активом групи; вибудовування стосунків з групою залежно від педагогічної ситуації, а також з урахуванням індивідуальних особливостей студентів; залучення усіх студентів до суспільних справ і відповідальності за них; допомогу студентам у виконанні багатьох сумісних ролей; запобігання байдужості, безконтрольності і безвідповідальності; сприяння розвитку студентського самоврядування ініціативи, суспільної активності.

В ході експериментального дослідження виділено компоненти професійно-навчальної компетентності кураторів: наявність стійкої потреби в систематичному спілкуванні з дітьми у всіляких сферах; органічна взаємодія загальнолюдських і професійних показників; емоційний комфорт на всіх етапах спілкування; продуктивний вплив спілкування на інші компоненти навчальної діяльності; наявність здатностей до навчального спілкування; наявність навичок і вмінь спілкування.

Розроблено програму формування у кураторів знань, вмінь та навичок спілкування та експериментальним шляхом доведено її ефективність.

Таким чином, мета дослідження досягнута, завдання виконані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдєєва І. М., Мельникова І. М. Інноваційні комунікативні технології в роботі куратора академгрупи : навч. посіб. Київ : ВД «Професіонал», 2007. 304 с.
2. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи : курс лекцій. Київ : ІСДО, 1993. 220 с.
3. Андрощук І. В. Андрощук І. П. Методика виховної роботи : навч. посіб. Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2014. 320 с.
4. Баранецька Ю. М. Виховання у студентів вищих педагогічних навчальних закладів культури дозвілля засобами музичного мистецтва : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 Хмельницький, 2017. 257 с.
5. Бех І. Гуманістична педагогіка у траєкторії виховання особистості. *Виховання і культура*. 2012. № 1. С. 9-13.
6. Бех І. Д. Психологічна суть гуманізму у вихованні особистості. *Вісник АПН України. Педагогіка і психологія*. 1994. № 3. С. 3-12.
7. Білик Л. Методологічні підходи до організації роботи кураторів у вищій школі. *Проблеми освіти*. 2001. Вип. 29. С. 25-32.
8. Бовсуновська М. О., Вітвицька С. С. Оцінювання студентами діяльності куратора академічної групи у вищому навчальному закладі. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/21954/1/Bovsunovska.pdf>.
9. Болтянський О. В., Болтянська Н. І. Удосконалення виховної роботи куратора у закладах вищої освіти. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти*. 2020. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/10392/1/Сборник%20статей%202020-145-152.pdf>.
10. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи. Київ : Центр навч. літ-ри, 2006. 384 с.
11. Галузинський В. М., Євтух М. Б. Основи педагогіки і психології вищої школи в Україні. Київ : YNEA, 1995. 168 с.

12. Гапон Ю. А. Соціально-педагогічні технології виховання: теоретичні основи і практика. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 2. С. 108-115.
13. Глазиріна В. М., Артьоменко О. І. Виховна робота в педагогічному ВНЗ як складова частина професійної підготовки майбутнього вчителя. URL: <https://core.ac.uk/reader/12081430>.
14. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с.
15. Дмитров М. Ф. Самореалізація студентської молоді. *Вища освіта України*. 2004. № 4. С. 100-108.
16. Дубасенюк О. А. Методичні рекомендації куратору академічної групи з виховної роботи серед студентів педуніверситету. Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2000. 56 с.
17. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1997. 349 с.
18. Калита Н. І. Виховний ідеал у педагогічній спадщині Костянтина Ушинського : монографія. Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2015. 176 с.
19. Квас О. В. Засади дитиноцентризму, як педагогічного світогляду, у науково-практичній спадщині С. Т. Шацького. *Педагогічні науки*. 2012. Вип. 102. С. 102-109.
20. Кочанова Н. В. Організація виховної роботи. Харків : Ранок, 2008. 256 с.
21. Лященко М. Взаємодія батьків та педагогів – необхідна умова для виховання нового покоління. *Рідна школа*. 2011. № 11. С. 71- 74.
22. Мафтин Л. Виховна робота у вузі : навч.-метод. посіб. Чернівці : Рута, 2001. 167 с.
23. Мельникова І. М., Невмержицький О. І. Сучасні проблеми управління виховним процесом у вищих навчальних закладах України. *Нові технології навчання*. 2002. Вип. 32. С. 3-23.
24. Мигович І. І. Соціальна робота. Ужгород : Поличка Карпатського краю, 1997. 185 с.

25. Міщик Л. І. Соціальна педагогіка: навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗДУ, 1999. 248 с.
26. Мороз О. Г. Перші кроки до майстерності. Київ : Знання, 1992. 110 с.
27. Олексюк О. М. Формування духовного потенціалу студентської молоді у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1997. 21 с.
28. Організація роботи куратора групи (методичні рекомендації) з досвіду роботи кураторів аграрних закладів освіти / уклад. : І. Лепеха, І. Степанова, Т. Іщенко, М. Хоменко. Київ : «Агроосвіта», 2018. 266 с.
29. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Центр навч. літ-ри, 2009. 472 с.
30. Панчук Н. П. Порівняльна психологія : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2019. 206 с.
31. Практична педагогіка виховання : посіб. з теорії та методики вихов. / за ред. М. Ю. Красовицького. Івано-Франківськ : Плай, 2000. 218 с.
32. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ : Освіта, 1992. 304 с.
33. Соловей М., Демчук В. Система виховної роботи у вищому навчальному закладі як фактор цілісного виховання особистості. *Рідна школа*. 2004. Червень. С. 33-37.
34. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. шк., 1976. Т. 1 : Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості ; Духовний світ школяра ; Методика виховання колективу. 653 с.
35. Тернопільська В. І. Коломієць Т. В., Піонтківська І. О. Довідник з виховної роботи зі студентами. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. 264 с..
36. Технології соціально-педагогічної роботи / за ред. А. Й. Капської. Київ : Аспект, 2000. 371 с.
37. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. *Вибрані педагогічні твори* : в 2 т. / редкол. : В. М. Столетов та ін. Київ : Рад. школа, 1983. Т. 1. С. 198-471.

38. Фіцула М. М. Педагогіка : посібник. Київ : «Академія», 2000. 453 с.
39. Церклевич В. С., Кирилюк Ю. М. На допомогу куратору академічної групи : інформ.-метод. посіб. Хмельницький: ХКТЕІ, 2015. 112 с.
40. Черниш Н. Й. Соціологія молоді : конспект лекцій. Київ : ІЗМН, 2003. 117 с.
41. Шевчук І. В. Студентська академічна група як об'єкт виховання на початковому етапі навчання у вищих економічних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2010. 24 с.
42. Щербань П. Українська національна ідея і сучасні проблеми виховання учнівської та студентської молоді. *Вища освіта України*. 2005. № 4. С. 62-67.

Додаток А

Анкета для кураторів

1. Ваша стаття.
2. Стаж діяльності на посаді куратора.
3. Ваш стиль професійного спілкування:
  - авторитарно-монологічний;
  - особистісно-монологічний;
  - особистісно-діалогічний.
4. Чи бажаєте Ви змінити свою професію?

**Декларація академічної доброчесності здобувача
ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я _____, студент (ка) _____
курсу, форми навчання _____, факультету _____,
спеціальність _____, адреса електронної пошти _____,
- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему
« _____
_____»

відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) _____

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) _____